

Student se sluchovým postižením na vysoké škole

JIŘÍ LANGER

OLOMOUC 2014

Oponenti: doc. PhDr. Eva Souralová, Ph.D.
PhDr. Lenka Hricová, Ph.D.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Rozšíření možností při přijímání a studiu osob se specifickými
vzdělávacími potřebami na Univerzitě Palackého v Olomouci,
CZ.1.07/2.2.00/29.0017

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní,
správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© Jiří Langer, 2014

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2014

ISBN 978-80-244-4214-3

Obsah

Úvod.....	5
1 Sluchové postižení a jeho aspekty	7
1.1 Sluchové postižení.....	7
1.2 Terminologie.....	12
1.3 Typy sluchového postižení.....	15
2 Komunikace se studentem se sluchovým postižením.....	21
2.1 Mluvená řeč	24
2.2 Čtení a psaní	26
2.3 Odezírání.....	28
2.4 Prstová abeceda	31
2.5 Znakovaná čeština	34
2.6 Český znakový jazyk.....	35
3 Technické pomůcky pro osoby se sluchovým postižením	41
3.1 Sluchadla	41
3.2 Kochleární implantát.....	45
3.3 Kolektivní pomůcky pro zesílení a přenos zvuku	47
4 Služby poskytované studentům se sluchovým postižením.....	51
4.1 Tlumočení.....	51
4.2 Simultánní přepis	55
4.3 Zapisování poznámek.....	57
4.4 Práce s textem	59
Závěr	61
Resumé.....	63
Summary	64
Literatura.....	65
O autorovi.....	67

Úvod

Spolu s rozvíjejícím se systémem podpory vysokoškolských studentů se zdravotním postižením se postupně zvyšuje i počet studentů s postižením sluchu. Přestože sluchové postižení není obvykle tak zjevné jako postižení tělesné nebo zrakové, ve vysokoškolském studiu způsobuje značné překážky. Příčinou studijních obtíží bývá větší či menší komunikační bariéra, která studentovi komplikuje komunikaci s okolím, ať již s vyučujícími, spolužáky, pracovníky děkanátu apod. **Cílem této publikace je proto seznámit čtenáře se specifiky studia studentů se sluchovým postižením a službami, které jsou těmto studentům v rámci studia poskytovány.**

Úvodní kapitola je věnována problematice sluchového postižení jako společenskému a speciálněpedagogickému fenoménu. Pozornost je věnována zejména terminologii používané pro označení osob se sluchovým postižením a typologii sluchového postižení, protože nesprávné chápání jednotlivých pojmů mnohdy vede k chybám a omylům, které negativně ovlivňují interakci se studenty se sluchovým postižením, a mohou tak být příčinou studijních obtíží.

Druhá, nejobsáhlejší kapitola této publikace pojednává o specifikách komunikace osob se sluchovým postižením. Nejprve se zaměřuje na obecné předpoklady komunikace, dodržování optimálních podmínek a pravidel. V dílčích podkapitolách jsou poté představeny nejvýznamnější komunikační techniky a systémy, se kterými se můžeme u vysokoškolských studentů se sluchovým postižením setkat (mluvená řeč, čtení a psaní, odezírání, prstová abeceda, znakovaná čeština a český znakový jazyk). V závěru každé podkapitoly jsou vždy shrnuty nejdůležitější poznatky o daném způsobu komunikace a praktické rady a doporučení, se kterými je vhodné počítat.

Třetí kapitola stručně popisuje nejpoužívanější technické kompenzační pomůcky, jež studentům se sluchovým postižením významně pomáhají snižovat negativní důsledky jejich sluchové ztráty, a umožňují tak efektivně využívat případné zbytky sluchu a sluchových funkcí. V jednotlivých podkapitolách je stručně popsán princip fungování pomůcek (zejména sluchadel, kochleárního implantátu a pomůcek pro zesílení a přenos zvuku), uvedena jsou i praktická doporučení pro jejich používání.

Poslední kapitola se věnuje nejvýznamnějším servisním a studijněasistenčním službám, které jsou sluchově postiženým studentům vysokých škol poskytovány (tlumočnické služby, simultánní přepis textu, zapisování studijních poznámek a asistence při práci s textem). Jejich charakter je závislý na preferenci studenta se sluchovým postižením i na situaci, ve které jsou realizovány. Kromě popisu jednotlivých služeb jsou opět uvedeny nejdůležitější zásady a pravidla, které by měli všichni aktéři dodržovat.

Věřím, že publikace splní svůj cíl a v přehledné a srozumitelné dokáže představit všechny podstatné informace, které se pojí se studiem studentů se sluchovým postižením, a přispěje tak k hladšímu průběhu jejich studia na vysoké škole.

Jiří Langer
jiri.langer@upol.cz

1 Sluchové postižení a jeho aspekty

Sluch je pro člověka jedním z důležitých distančních smyslů a kromě signální funkce, kterou nás upozorňuje na zvukové projevy okolního prostředí, zastává významnou roli při příjmu informací prezentovaných mluvenou řečí. **Snížení funkce sluchového analyzátoru může vyústit ve sluchové postižení, které daného jedince více či méně limituje v mezilidské komunikaci a způsobuje tak řadu obtíží.** Na rozdíl od jiných typů postižení (např. tělesného, zrakového, případně mentálního) není postižení sluchu zpravidla na první pohled viditelné, což u laické veřejnosti většinou způsobuje zkreslené představy o jeho závažnosti a komplikacích, které svému nositeli způsobuje.

Na důsledcích sluchové ztráty na život člověka se podílí řada faktorů (viz dále), které ze sluchového postižení činí velmi variabilní postižení. Obecně však lze říci, že jakýkoli stupeň nebo typ sluchového postižení má více či méně negativní vliv na kvalitu a rozvoj kognitivních, rozumových a komunikačních funkcí. O závažnosti sluchového postižení svědčí i osobní zkušenosti autora s obtížemi, se kterými se setkávají studenti se sluchovým postižením na vysokých školách, a fakt, že počet sluchově postižených absolventů vysokých škol je nižší než v případě osob se zrakovým nebo tělesným postižením, případně s narušenou komunikační schopností. I přes značné překážky, které sluchové postižení při vysokoškolském studiu způsobuje, se daří počet těchto studentů a úspěšných absolventů postupně navyšovat a stejně tak se zkvalitňují speciální služby, které jsou studentům s postižením sluchu poskytovány vysokoškolskými poradenskými a servisními centry.

*Sluchové
postižení
a vysokoškolské
studium*

1.1 Sluchové postižení

Za **sluchové postižení považujeme sociální důsledek takové ztráty sluchu, kterou již není možné plně kompenzovat technickými pomůckami**, a která již tedy negativně ovlivňuje kvalitu života člověka. Je tak třeba rozlišovat mezi termíny „sluchová ztráta, sluchová porucha, vada sluchu“ apod., které označují určitou objektivní sluchovou nedostatečnost, a termínem „sluchové postižení“, které je jejím sociálním důsledkem (viz kapitolu 1.2 *Terminologie*). Leonhardtová (2001) uvádí čtyři základní faktory, které se podílejí na potenciálním vzniku sluchového postižení a jeho charakteru:

- typ a stupeň sluchové poruchy nebo vady;
- věk, ve kterém došlo k poruše nebo vadě sluchu;
- případná kombinace s další zdravotní poruchou nebo vadou;
- vliv okolního prostředí (zejména sociálního a rodiny).

*Vymezení
sluchového
postižení*

Za další faktory ovlivňující důsledky sluchového postižení považujeme:

- dobu stanovení diagnózy a odhalení sluchové poruchy nebo vady;
- osobnostní vlastnosti;
- úroveň sociální péče;
- úroveň lékařské péče;
- kvalitu speciálněpedagogického působení apod.

Ne každá objektivně naměřená sluchová ztráta tedy vyústí ve sluchové postižení, podobně jako např. zjištěná zraková vada vyžadující korekci dioptrickými brýlemi automaticky neřadí daného jedince automaticky do kategorie osob se zrakovým postižením (jedná-li se např. o krátkozrakost, která je plně kompenzovatelná). Jak je zdůrazněno již v úvodu této podkapitoly, sluchové postižení je sociálním důsledkem určité objektivní poruchy nebo vady. Hranice, kdy o něm začínáme hovořit, je tedy relativní a odvíjí se od úrovně sluchu průměrné lidské populace. Oproti této většinové populaci je člověk s určitým stupněm omezení sluchových funkcí znevýhodněn, sociálně handicapován, a je tak tedy snížena kvalita jeho života.

*Medicínská
hranice vzniku
sluchového
postižení*

Nejjednodušším nástrojem pro stanovení hranice vzniku sluchového postižení je vyjádření kvantity případné sluchové ztráty na základě dohodnuté a všemi akceptované metodiky, přičemž v případě sluchového postižení k tomu slouží hodnoty naměřeného sluchového prahu v decibelech (dB). Na základě dohody byla hranice sluchového postižení Světovou zdravotnickou organizací (WHO) stanovena u sluchové ztráty 26 dB a větší v případě dospělých osob a 16 dB a větší u dětí (více viz podkapitolu 1.3 *Typy sluchového postižení*).

Příklad

Hrubý (1998b) uvádí, že za posledních 100 let došlo u referenční skupiny osob (ve věku 18–25 let) k posunu průměrného sluchového prahu o 4,2 dB. Daný fakt, způsobený pravděpodobně zejména výrazně hlučnějším, a tedy pro sluch nebezpečnějším životním prostředím, by v případě, že zjištěný trend bude dále pokračovat, mohl časem teoreticky vést k posunutí hranice vzniku sluchového postižení k vyšším hodnotám v dB. Lidé s naměřenou sluchovou ztrátou např. 30 dB by pak nebyli tak sociálně znevýhodněni oproti zbytku lidské populace, a nejednalo by se tak o sluchové postižení. Stanovení hranice, od které již začínáme hovořit o sluchovém postižení, je přitom velmi důležité z důvodu např. zařazení do systému speciálního školství, přiznání sociálních dávek, přidělování kompenzačních pomůcek apod.

*Počet osob
se sluchovým
postižením*

Přesné statistiky počtu osob se sluchovým postižením a jejich skladba nejsou v České republice vedeny, z některých provedených šetření, dílčích resortních statistik a statistik států, ve kterých jsou počty osob se sluchovým postižením evidovány, je však možné tyto počty odhadnout. **Celkový počet osob se sluchovým postižením v České republice odhaduje Hrubý (1998a, 1999) na půl milionu (5 % české populace)**, přičemž zdůrazňuje, že velmi významnou část tvoří lidé staršího věku s tzv. stařeckou nedoslýchavostí (presbyakuzií) způsobenou fyziologickým opotřebováním sluchového analyzátoru. Dotazníkové šetření provedené v roce 1996 MŠMT na školách pro sluchově postižené (srov. Hrubý, 1998a) naznačilo, že v České republice žije zhruba 15 000 lidí se sluchovým postižením (1,5 ‰ populace), kteří se se sluchovým postižením narodili nebo se u nich objevilo v průběhu dětství. Stejně údaje uvádějí i některé jiné zdroje, např. internetový *Helpnet.cz – informační portál pro osoby se specifickými potřebami* (www.helpnet.cz).

Poněkud přesnější informaci o počtu osob se sluchovým postižením v České republice je možné vyčíst z *Výsledků výběrového šetření zdravotně postižených osob za rok 2007* (Anon, 2008) zpracovaných Českým statistickým úřadem. Na základě dat získaných od náhodně vybraných praktických a dětských lékařů dostaneme po přepočtení na celkovou českou populaci tyto počty osob se sluchovým postižením:

Věk	Muži	Ženy	Celkem
0–14	1 154	1 748	2 902
15–29	2 365	1 470	3 835
30–44	1 981	2 752	4 733
45–59	6 166	5 060	11 226
60–74	9 361	5 844	15 205
75 a více	14 875	21 809	36 684
Celkem	35 902	38 798	74 700

Celkový počet osob se sluchovým postižením zjištěný v roce 2007 (0,75 % populace) **Českým statistickým úřadem** se tedy výrazně liší od počtu uváděného Hrubým (1998a, 1999) a **blíží se odhadu 100 000 osob** (1 % populace) odvozenému z údajů o počtech osob se sluchovým postižením v zemích západní Evropy (srov. Michalík a kol., 2005). Rozdíl mezi údaji můžeme přisuzovat faktu, že v rámci šetření byli vykazováni pouze pacienti se sluchovou ztrátou nad 41 dB, zcela vynechána tedy byla skupina osob s lehkou nedoslýchavostí dle klasifikace WHO (viz dále podkapitolu 1.3 *Typy sluchového postižení*).

Značný rozdíl v počtech udávaných Hrubým a Českým statistickým úřadem je pravděpodobně způsoben faktem, že Český statistický úřad vycházel z počtu stanovených diagnóz sluchového postižení, ve kterých pravděpodobně nefiguruje většina osob se stařeckou nedoslýchavostí. Fyziologické zhoršování sluchových funkcí způsobené stárnutím (presbyakuzie) je dlouhodobý a pozvolný proces, který naprostá většina osob seniorského věku téměř nezaznamená a považuje ho za zcela normální (podobně jako např. zhoršující se zrak, omezování hybnosti apod.). I přesto, že naměřenou sluchovou ztrátou by tito jedinci již spadali do kategorie osob se sluchovým postižením, sami se jako sluchově postižení necítí, a nevyhledávají tedy ani příslušnou pomoc (odborná audiologická vyšetření, sociální služby apod.). Poměr sluchově postižených mužů a žen kolísá v různých sledovaných věkových skupinách. K významné změně však dochází v kategorii osob seniorského věku (se stařeckou nedoslýchavostí), kde výrazně převažují ženy se sluchovým postižením, což je zapříčiněno faktem, že ženy se dožívají vyššího věku.

Počet studentů se sluchovým postižením na českých vysokých školách není přesně znám, nicméně na základě pravidel financování zvýšených nákladů na studium studentů se specifickými potřebami MŠMT, v rámci kterých vysoké školy tyto studenty evidují, bylo v akademickém roce 2011/2012 vykázáno celkem 180 studentů se sluchovým postižením (z toho 91 studentů užívajících ke komunikaci mluvenou řeč a 89 studentů preferujících znakový jazyk). Do tohoto počtu však nejsou započítáni studenti, kteří nejsou v evidenci servisních center poskytujících studentům se sluchovým postižením příslušné služby, ani studenti, kteří mají lehčí stupeň sluchového postižení a nesplňují stanovené podmínky, aby na jejich studium mohla vysoká škola požadovat dotaci (viz dále).

Studenti se sluchovým postižením na vysokých školách

Jak je uvedeno na začátku kapitoly, sluchové postižení je sociálním důsledkem určité sluchové vady nebo poruchy a specifickým způsobem daného člověka znevýhodňuje oproti zbylým příslušníkům majoritní společnosti. I přesto, že sluchové postižení není na první pohled zdaleka tak nápadné jako postižení tělesné, zrakové nebo mentální, je obecně považováno za jedno z nejzávažnějších zdravotních postižení.

Důsledky sluchového postižení

Postižení sluchu nezpůsobuje jeho nositeli obtíže v mobilitě, sebeobsluze a dalších bazálních činnostech, které člověk považuje z vlastní zkušenosti za zásadní. Vzhledem k tomu, že sluch je pro člověka distančním smyslem, pomocí kterého většinou získává verbální jazykové informace ze svého okolí (a smyslem, prostřednictvím kterého se daný jazyk vlastně naučil), jeho postižení způsobuje závažné komplikace v mezilidské komunikaci. O dopadu sluchového postižení na život člověka ostatně velmi výmluvně vypovídá známý citát americké hluchoslepé autorky Heleny Kellerové:

„...slepota odděluje člověka od věcí, hluchota od lidí.“

O skryté a velmi často podceňované závažnosti sluchového postižení vypovídá i obvyklý názor příslušníků většinové slyšící populace, že ve svém vlastním životě by za mnohem větší „katastrofu“ považovali ztrátu zraku nebo upoutání na invalidní vozík než ztrátu sluchu. Tento postoj je však platný jen tehdy, díváme-li se na důsledky těchto ztrát z pohledu dospělého (či alespoň dospívajícího) člověka, tedy člověka, který již má vybudován jistý sociální status, získal určité vzdělání a zejména ovládá komunikační systém (jazyk), kterým dokáže efektivně komunikovat se svým okolím (v mluvené či psané podobě).

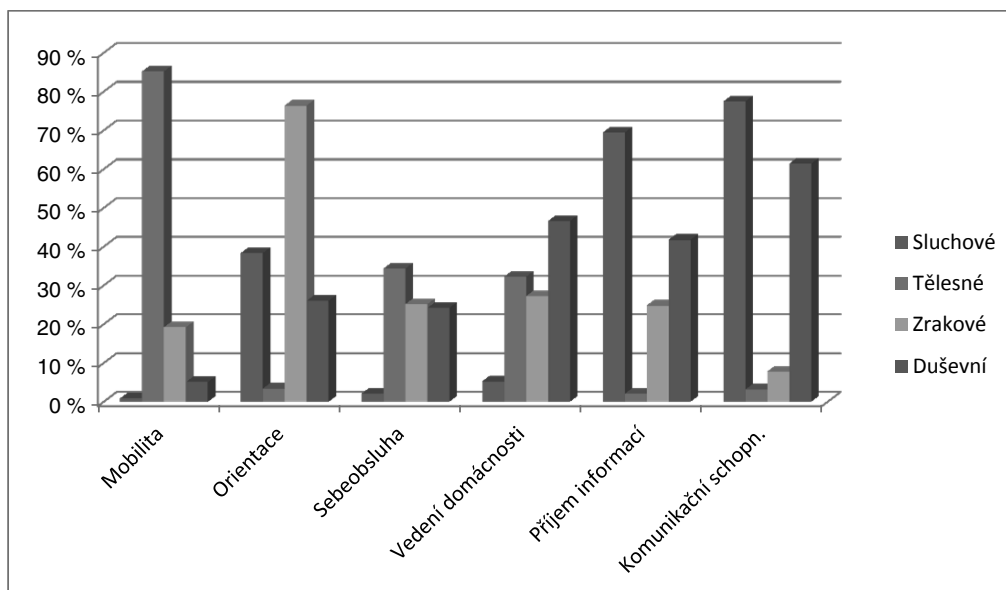
*Riziko
komunikační
bariéry*

Z pohledu jedince, který je nositelem některého z výše uvedených zdravotních postižení od dětství, je však jejich dopad diametrálně odlišný. Nekompenzovatelná nebo velmi obtížně kompenzovatelná prelingvální (viz dále) sluchová ztráta způsobuje zásadní obtíže v osvojování si mluveného jazyka, čímž dochází ke vzniku komunikační bariéry mezi jedincem se sluchovým postižením a majoritní slyšící společností (včetně slyšících rodinných příslušníků). Ke vzniku komunikační bariéry dochází i v případě osob se získaným sluchovým postižením, její závažnost ovšem nebývá tak vysoká jako v předchozím případě. Existující komunikační bariéra má pak vliv i na psychiku člověka se sluchovým postižením, zejména pak na narušené mezilidské vztahy a z nich pramenící obtíže v socializaci.

*Obtíže
způsobené
sluchovým
postižením*

Kromě komunikační bariéry se sluchové postižení promítá do řady jiných oblastí života daného člověka – objevují se problémy při získávání dostatečného sociálního a ekonomického statusu, obtíže v partnerských vztazích, zakládání rodiny a neodpovídající životní perspektivy. Poměrně jasný pohled na důsledky sluchového postižení na osobnost jeho nositele v porovnání s jinými typy postižení poskytují data získaná z analýzy Českého statistického úřadu (*Výsledky výběrového šetření zdravotně postižených osob za rok 2007*).

Graf 1: Procento osob s různými typy zdravotního postižení (případně psychického onemocnění), které pociťují obtíže v jednotlivých oblastech života

Osoby se sluchovým postižením mají dle zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, a jeho prováděcí vyhlášky č. 388/2011 Sb. nárok na průkaz osoby se zdravotním postižením (dříve tzv. průkaz mimořádných výhod), který osvědčuje stupeň zdravotního postižení a dává nositeli právo čerpat určité dávky nebo výhody. Průkaz osoby se zdravotním postižením je přidělován ve třech stupních (TP – těžce postižen, ZTP – zvláště těžce postižen, ZTP/P – zvláště těžce postižen s potřebou průvodce). V případě studentů vysoké školy se sluchovým postižením se pak nejčastěji můžeme setkat s průkazem stupně ZTP, který je přidělován mj. „osobám starším 18 let, které nejsou schopny zvládnout základní životní potřeby v oblasti mobility nebo orientace z důvodu úplné nebo praktické hluchoty“. Vlastnictví průkazu ZTP je rovněž jednou z podmínek, kterou je třeba doložit, aby daná vysoká škola mohla požadovat od MŠMT dotaci na pokrytí zvýšených nákladů na studium studentů se specifickými potřebami. Lidé se sluchovým postižením se rovněž mohou stát uživateli sociálních služeb (dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách), nejčastěji jsou to pak různé služby sociálního poradenství a služby tlumočnické (§ 54), které spadají do kategorie služeb sociální prevence.

Průkaz osoby se zdravotním postižením

Dalším významným zákonným předpisem je zákon č. 155/1998 Sb. ve znění novely č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, který zajišťuje osobám se sluchovým postižením právo na svobodnou volbu a používání kteréhokoli v zákoně obsaženého způsobu komunikace (jedná se buď o český znakový jazyk nebo o některý z uvedených komunikačních systémů vycházejících z českého jazyka). Zákon rovněž dává osobám se sluchovým postižením právo na vzdělávání s využitím uvedených komunikačních systémů, jejich výuku a právo na využívání tlumočnických služeb. V § 8 odst. 3) je také deklarováno, že studentům „vysokých škol, kterým byly z důvodu úplné nebo praktické hluchoty nebo hluchoslepoty přiznány mimořádné výhody II. stupně (průkaz ZTP) nebo III. stupně (průkaz ZTP/P), jsou tlumočnické služby poskytovány bezplatně za podmínek stanovených prováděcím právním předpisem“.

Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob

1.2 Terminologie

*Osoba se
sluchovým
postižením*

Pojmenování a označení osob, které trpí různými stupni ztráty sluchu, je v současné speciálněpedagogické teorii i praxi poměrně problematické. Ustáleným, obecným a nejčastěji užívaným je termín „sluchově postižený“, který je analogický s cizojazyčnými pojmy „hearing impaired“, „Hörgeschädigte“, „déficient auditif“, „sluchovo postihnutý“. V posledních letech se postupně přechází k označení „osoba (člověk, jedinec, dítě atd.) se sluchovým postižením“, které v první řadě zdůrazňuje lidskou individualitu a až poté přidává přídomek o stavu (postižení). **Osobami se sluchovým postižením jsou tedy souhrnně nazývány všechny osoby s nekompenzovatelnou sluchovou ztrátou bez ohledu na její stupeň, druh nebo dobu vzniku.** Vedle termínu „osoba se sluchovým postižením“ se dále objevují pojmy jako „osoba s vadou/poruchou sluchu“, „neslyšící“, „hluchý“, či dokonce zastaralý a nežádoucí termín „hluchoněmý“.

Hluchoněmota

Pojem „hluchoněmý“ byl až do poloviny 20. století podle Hrubého (1999) hojně používán a preferován především učiteli sluchově postižených, aby byla zdůrazněna závažnost postižení sluchu a nutnost naučit sluchově postižené mluvit orální řečí. Správným významem pojmu „hluchoněmota“ je podle Sováka a kol. (2000, s. 116) „*těžká vývojová vada mezilidské komunikace ve složce impresivní (hluchota) a ve složce expresivní (němota)*“. Příčinou hluchoněmoty je sice závažné postižení sluchu, jehož následkem nedojde ke spontánnímu rozvoji řeči, nelze ovšem obecně nazývat všechny osoby se sluchovým postižením osobami hluchoněmými. I dnes se místy termín „hluchoněmý“, především mezi laickou veřejností, používá, a to i přesto, že již roku 1927 sami lidé se sluchovým postižením na svém sjezdu přijali usnesení, že by se měl používat obecný pojem „neslyšící“. (Hrubý, 1999)

*Termín
„neslyšící“*

Úskalím generalizovaného používání pojmu „neslyšící“ je fakt, že automaticky evokuje dojem, že daná osoba neslyší, a trpí tedy hluchotou (je hluchá). Z lékařského hlediska však dochází k hluchotě u člověka tehdy, když ani s největším zesílením neslyší žádný zvuk (dle definice Světové zdravotnické organizace – WHO), na rozdíl od osob se zbytky sluchu nebo osob nedoslýchavých. Hrubý (1999) srovnává nesprávné používání stupňů sluchového postižení a jejich zahrnutí pod pojem „neslyšící“ se stupni zrakového postižení, přičemž poukazuje na nesmyslnost označování osob používajících silné dioptrické brýle jako osob slepých nebo nevidomých. Podle Hrubého (1996) dokonce obecné používání termínu „neslyšící“ pro označení všech sluchově postižených bez ohledu na druh a stupeň postižení skutečně neslyšící výrazně poškozuje, protože znemožňuje přesnou diferenciaci jednotlivých typů a stupňů postižení sluchu. Tento fakt může ve svém důsledku způsobovat zlehčování závažnosti těžkých sluchových poruch především ve vztahu k laické veřejnosti.

Mezi rodiči, laickou, ale i odbornou speciálněpedagogickou veřejností jsou ovšem i v současnosti oba pojmy pro pojmenování všech osob se sluchovým postižením hojně užívány. Dokonce i sami lidé se sluchovým postižením užívají tento termín např. v názvech svých organizací (Česká unie neslyšících, Českomoravská jednota neslyšících, Český svaz neslyšících sportovců apod.), přičemž jejich členy zdaleka nejsou výhradně lidé neslyšící v lékařském slova smyslu. Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 155/1998 Sb. definuje v § 2 pro své účely neslyšící jako osoby „*které neslyší od narození, nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce*

nedoslýchavé, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem“.

V souladu s výše uvedenou definicí v zákoně je proto nejvhodnější za **neslyšící** označovat ty **osoby, jejichž sluchová ztráta i při kompenzaci technickými pomůckami neumožňuje rozumět lidské řeči** a které jsou tak při příjmu informací odkázány na jiné způsoby komunikace. Někteří autoři (srov. např. Potměšil, 2003) pak pro označení tohoto typu sluchového postižení používají pojem „praktická hluchota“.

V posledních desetiletích minulého století došlo k posunu vnímání osob se sluchovým postižením většinovou slyšící společností a absence zvukových vjemů přestává být vnímána jako postižení, lidé se sluchovým postižením se považují za příslušníky jiné jazykové a kulturní minority a začínají tak být chápáni i slyšící společností (viz dále). Součástí plnohodnotného života každého člověka je jeho uplatnění (společenské, pracovní apod.) ve společnosti ostatních lidí. Osoby se sluchovým postižením mají z důvodu objektivní smyslové a následné komunikační bariéry možnost úspěšného začlenění (socializace) do majoritní slyšící společnosti značně ztíženou. Většinou proto vyhledávají společnost lidí se stejnými zkušenostmi, problémy a zejména lidí, se kterými mohou plnohodnotně komunikovat. Ve Spojených státech amerických tak vznikl **fenomén komunity Neslyšících**, kteří se označují za plnoprávnou kulturní a jazykovou menšinu.

*Posun
v chápání
jinakosti*

V 90. letech 20. století se začala po vzoru komunity uživatelů amerického znakového jazyka část českých sluchově postižených označovat termínem Neslyšící (s velkým „N“). „*Pojmy kultura a společenství neslyšících patří v zemích s vyspělou péčí o sluchové postižené (USA, Švédsko, Dánsko, Austrálie...) k těm nejběžnějším a téměř nikdo už ani nepochybuje o tom, že neslyšící (a i někteří nedoslýchaví) jsou jejich členy (společenství) a vyznavači jejich hodnot (kultury).*“ (Mrzílková, 1996, s. 21) Lidé se sluchovým postižením, kteří se řadí mezi Neslyšící, se považují za kulturní a jazykovou menšinu a požadují, aby nebyli považováni za postižené. (Hrubý, 1999) **Zásadním spojovníkem komunity Neslyšících** je specifický komunikační systém – **znakový jazyk**, který se výrazně odlišuje od komunikačních systémů užívaných majoritní slyšící společností. Členem komunity Neslyšících se může stát pouze jedinec, který splňuje četné podmínky a především se ztotožňuje se specifiky kultury a společenství Neslyšících. (srov. Hrubý, 1999; Mrzílková, 1996; Lane a kol., 1996) Mezi Neslyšící tedy nemusí automaticky patřit všichni lidé se sluchovým postižením, dokonce ani osoby s těžkým postižením sluchu, případně osoby neslyšící (v medicínském slova smyslu).

*Neslyšící, nebo
neslyšící?*

Kosinová (2008) uvádí několik specifických podmínek (dle různých pojetí) přijetí nového člena do komunity Neslyšících a rovněž různé cesty, kterými je možné členství v komunitě dosáhnout. Patří mezi ně např.:

- být neslyšícím dítětem neslyšících rodičů;
- navštěvovat školu pro sluchově postižené;
- stýkat se s komunitou Neslyšících;
- identifikovat se s postoji komunity;
- schopnost ovládat a plynule užívat znakový jazyk;
- mít sluchové postižení (není nutnou podmínkou, ale je zjevnou výhodou pro přijetí ostatními členy komunity).

*Podmínky
členství
v komunitě
Neslyšících*

*Pravidla
chování
v komunitě
Neslyšících*

Každé lidské společenství má svá vlastní pravidla chování, která vycházejí z kulturních specifik a jejichž dodržování je nezbytné pro plnohodnotnou socializaci v dané společnosti (komunitě). Podobně jako každý slyšící člověk musí vědět, kdy je vhodné použít tykání či vykání nebo zda je vhodné podat při pozdravu ruku, podívat se do očí apod., i **Neslyšící ctí ve vlastní komunitě určitá pravidla**. Patří mezi ně např. pravidla vzájemných fyzických doteků při navazování kontaktu (jakým způsobem, v jaké situaci a kde je možné se ostatních dotýkat), pravidla pro přerušování rozhovoru, konverzační tabu, způsoby upoutání pozornosti, pravidla loučení, přání dobré chuti, „tleskání“ pomocí třepotání rukou zvednutých nad hlavu aj.

*Další pojmy užívané
pro označení osob se
sluchovým postižením*

Vzhledem k tomu, že sluchové postižení je velmi variabilní a stejně tak variabilní jsou i jeho důsledky, používají se s v české speciálněpedagogické terminologii (a její disciplíně – surdopedii) i některé další pojmy, které mají svůj specifický obsah:

*Prelingválně
neslyšící*

- **prelingválně neslyšící** – je osoba s těžkým stupněm sluchového postižení, která již není schopna vnímat mluvenou řeč sluchem (viz výše vysvětlení pojmu „neslyšící“) a u které ke vzniku sluchové ztráty došlo v předřečovém období (viz dále podkapitolu 1.3 *Typy sluchového postižení*);

Ohluchlý

- **ohluchlý** – člověk se sluchovým postižením blíže nespecifikovaného stupně, u kterého ke vzniku sluchové ztráty došlo až po ukončení základního vývoje jazyka a řeči (v tzv. postlingválním období – viz dále podkapitolu 1.3 *Typy sluchového postižení*);

Nedoslýchavý

- **nedoslýchavý** – z pohledu medicíny člověk, který má určitý stupeň sluchové ztráty, nikoli však její nejzávažnější stupeň – hluchotu. Z pohledu speciální pedagogiky se spíše jedná o označení jedince, který má lehčí stupeň sluchového postižení a s využitím vhodných technických kompenzačních pomůcek je schopen rozumět mluvené řeči a sám tímto způsobem komunikuje;

*Člověk se
zbytky sluchu*

- **člověk se zbytky sluchu** – je pojem speciálněpedagogický (dnes již ale používaný velmi zřídka), označující hraniční kategorii mezi osobami nedoslýchavými a neslyšícími. Ztráta sluchu sice není úplná a umožňuje pomocí vhodných technických kompenzačních pomůcek slyšet mluvenou řeč, je však pro daného jedince velmi těžko srozumitelná a stejně tak obtížně srozumitelné pro okolí je i jeho řečové vyjadřování;

*Osoba
s kochleárním
implantátem*

- **osoba s kochleárním implantátem** – je člověk, který po voperování speciální technické pomůcky (kochleárního implantátu) může opět (v případě osob ohluchlých) nebo zcela nově (v případě osob prelingválně sluchově postižených) využívat sluch ke komunikaci. Jedná se o specifickou kategorii osob se sluchovým postižením, které je věnována speciální logopedická péče s cílem využít nabyté schopnosti používat sluchové funkce k orální komunikaci;

Hluchoslepý

- **hluchoslepý** – je jedinec s kombinovaným duálním postižením sluchu a zraku, přičemž každé z těchto postižení může být různého stupně, charakteru a etiologie. Hluchoslepota tak může nabývat řady variant a v závislosti na jejím charakteru je třeba používat různé specifické způsoby komunikace.

1.3 Typy sluchového postižení

Sluchové postižení je způsobeno rozličnými typy poruch nebo vad sluchu, které můžeme se speciálněpedagogickým zřetelem dělit dle tří hledisek:

- velikost sluchové ztráty,
- místo vzniku sluchové poruchy,
- doba vzniku sluchové poruchy.

Velikost sluchové ztráty má zásadní vliv na schopnost jedince vnímat zvuky z okolního prostředí. „Kvantita jednotlivých stupňů sluchové vady je vyjadřována v decibelech (dB), hlasitost zvuků, které se vyskytují v prostředí člověka, je vyjádřena stupnicí od 0 do 140 dB (např. šepot – 30 dB, tichý rozhovor – 40 dB, běžný hovor – 50–60 dB, diskotéka – 110 dB).“ Velikost sluchové ztráty pak znamená, že jedinec neslyší zvuky, jejichž intenzita je nižší než hodnota sluchového prahu (sluchové ztráty). Zvuky, jejichž intenzita je vyšší, než je hodnota sluchové ztráty, jedinec sice slyší, ale pouze hlasitostí, která se rovná rozdílu mezi intenzitou zvuku a velikostí sluchové ztráty. (Souralová, Langer, 2005, s. 11)

*Klasifikace
dle velikosti
sluchové ztráty*

Příklad

Je-li naším komunikačním partnerem osoba s oboustrannou ztrátou sluchu o velikosti 50 dB (střední sluchová porucha) a nacházíme-li se v ne zcela optimálně klidném prostředí (např. školní třída, ulice), je velice pravděpodobné, že ani velmi hlasité řeči nebude dostatečně rozumět. I velmi hlasitou řeč (cca 70 dB) bude subjektivně vnímat pouze hlasitostí 20 dB (70 dB – 50 dB), což je hodnota nižší než intenzita běžného šepotu (zhruba jako tikot hodinek). Zdánlivě slabý okolní ruch tak může vnímání projevu výrazně zkomplikovat až zcela znemožnit.

Při členění sluchových poruch dle velikosti sluchové ztráty (kvantity) je aktuálně používáno několik škál stupňů poruch sluchu. Jednou z nejznámějších je klasifikace dle Světové zdravotnické organizace (WHO) z roku 1980:

*Klasifikace
WHO*

- normální sluch (ztráta do 25 dB u dospělých, do 15 dB u dětí),
- lehká sluchová porucha (ztráta 26–40 dB u dospělých, 16–40 dB u dětí),
- střední sluchová porucha (ztráta 41–55 dB),
- středně těžká sluchová porucha (ztráta 56–70 dB),
- těžká sluchová porucha (ztráta 71–90 dB),
- úplná ztráta sluchu – hluchota (ztráta nad 90 dB).

Roku 2001 přijala Světová zdravotnická organizace další klasifikaci stupňů poruch sluchu dle funkčního hlediska (Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví), která však dosud není v praxi příliš užívána a známa (WHO, 2012):

*Klasifikace
MKF*

Stupeň poruchy sluchu	Ztráta sluchu v dB*	Projev poruchy
0 – žádná porucha	0–25 dB	Žádné nebo velmi lehké problémy se sluchem. Schopnost slyšet šepot.
1 – lehká porucha	26–40 dB	Schopnost slyšet a opakovat slova, která jsou vyslovována hlasitou řečí ze vzdálenosti větší než 1 m.
2 – střední porucha	41–60 dB	Schopnost slyšet a opakovat slova, která jsou vyslovována hlasitou řečí ze vzdálenosti 1 m.
3 – těžká porucha	61–80 dB	Schopnost slyšet některá slova, která jsou křičena do lépe slyšícího ucha.
4 – velmi těžká porucha včetně hluchoty	81 dB a více	Neschopnost slyšet a rozumět hlasu přesto, že je křičen.
Omezující porucha sluchu		Dospělí: ztráta 41 dB a více na lépe slyšícím uchu. Děti do 15 let (včetně): ztráta 31 dB a více na lépe slyšícím uchu.

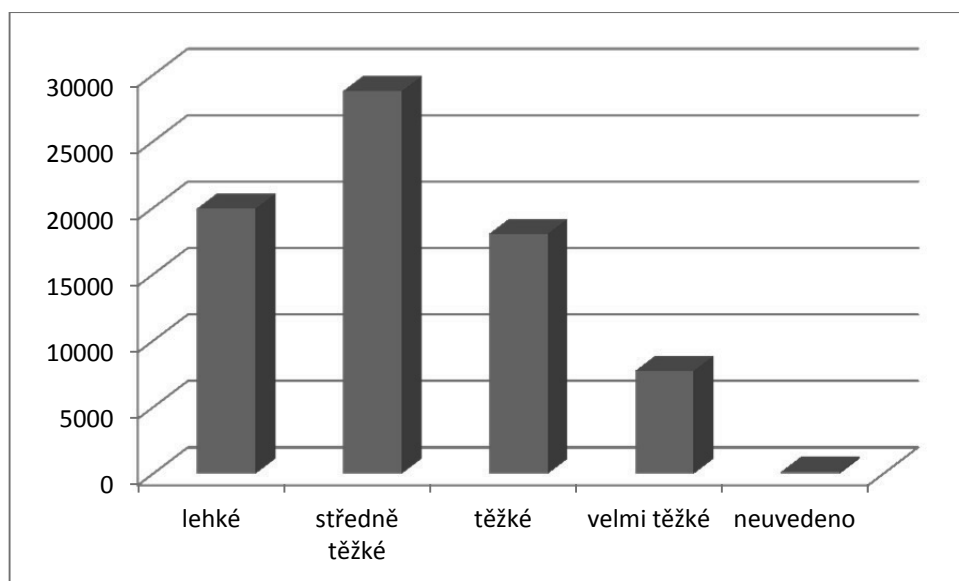
* Průměr naměřené ztráty na frekvencích 500, 1 000, 2 000 a 4 000 Hz na lépe slyšícím uchu.

*Výpočet
ztráty sluchu
v procentech*

Velikost sluchové ztráty bývá v praxi uváděna rovněž pomocí procentuálního vyjádření, pro které se v současnosti využívá postup pro výpočet dle Fowlera–Sabina. Vychází se přitom z naměřené ztráty na prahovém audiogramu vzdušného vedení každého ucha zvlášť na frekvencích 500, 1 000, 2 000 a 4 000 Hz, tedy frekvencích nejdůležitějších pro slyšení řeči. Při výpočtu se používá normovaná tabulka, ve které je u každé frekvence vyjádřena procentuální ztráta v závislosti na ztrátě sluchu v dB. (srov. Hložek, 1995; Martin, Clark, 2000)

Dle údajů z *Výsledků výběrového šetření zdravotně postižených osob za rok 2007* realizovaného Českým statistickým úřadem ve spolupráci s Národní radou osob se zdravotním postižením má z celkového počtu 74 700 osob se sluchovým postižením 19 948 lehké postižení (ztráta 41–55 dB), 28 793 středně těžké postižení (ztráta 56–70 dB), 18 061 těžké postižení (získaná oboustranná praktická nebo úplná hluchota) a 7 746 velmi těžké postižení (vrozená oboustranná praktická nebo úplná hluchota). U 152 respondentů nebyl stupeň sluchového postižení uveden. Klasifikace stupňů sluchového postižení použitá ve výběrovém šetření se však odlišuje od klasifikace WHO i MKF, zcela jsou pak vypuštěny počty osob s lehkou sluchovou poruchou se ztrátami do 40 dB.

Graf 2: Počty osob s různým stupněm sluchového postižení dle výsledků výběrového šetření Českého statistického úřadu za rok 2007

Znalost stupně poruchy sluchu je důležitá zejména proto, že je jedním ze zásadních faktorů ovlivňujících způsob komunikace, a tedy i důležitým aspektem určujícím sociální závažnost vyvolaného sluchového postižení.

Dalším typem členění sluchových poruch je klasifikace dle místa poškození sluchového orgánu, která je nezbytná pro stanovení optimálního způsobu případné léčby a rehabilitačního působení. Dle místa patologického nálezu a místa vzniku sluchové poruchy rozlišujeme (Hložek, 1995):

*Klasifikace
dle lokalizace*

- **Periferní poruchy:**

- ▷ **Převodní poruchy** – jsou způsobeny narušením přenosu (převodu) mechanické energie ve vnějším nebo středním uchu (po oválné okénko včetně). Vzhledem k tomu, že funkce kochley je neporušena a je zachováno kostní vedení zvuku, nemůže samotná převodní sluchová porucha nikdy způsobit úplnou hluchotu (maximální ztráta se pohybuje v rozmezí 40–60 dB). Pomocí chirurgického zásahu lze také převodní poruchu obvykle zmírnit nebo zcela odstranit.
- ▷ **Percepční vady** – jsou způsobeny poruchou funkce Cortiho orgánu v hlemýždi (kochleární vady sluchu) nebo narušením sluchové dráhy ve sluchovém nervu (suprakochleární vady sluchu). Na rozdíl od převodních vad sluchu jsou percepční vady obvykle ireverzibilní (nevratné) a mohou způsobit úplnou ztrátu sluchu i přesto, že převodní aparát funguje bezchybně. Pro percepční vady jsou typické větší ztráty ve vyšších frekvencích, což může např. způsobit špatné rozumění vyššímu ženskému hlasu v porovnání s hlasem mužským o stejné intenzitě (hlasitosti).
- ▷ **Smíšené poruchy** – jsou kombinací obou předchozích typů. Celková sluchová ztráta je pak součtem ztráty způsobené patologií převodního a percepčního ústrojí.

- **Centrální vady** – představují obvykle komplikované patologické vady v podkorovém a korovém systému sluchové dráhy (sluchové centrum) a projevují se velmi rozmanitými příznaky (např. tak, že daná osoba je schopna diferencovat a zaznamenat některé zvuky, nerozumí však mluvené řeči stejné intenzity).

Klasifikace dle doby vzniku

Z hlediska doby vzniku sluchové poruchy rozlišujeme obecně na vady vzniklé v prenatálním, perinatálním a postnatálním období života člověka. Ze speciálněpedagogického hlediska se zřetelem na vhodný způsob komunikace je ovšem podstatnější členění poruch sluchu na:

- **Prelingvální sluchové poruchy (vady)** – které vznikly před ukončením základního vývoje jazyka a řeči (k ukončení základního vývoje jazyka a řeči dochází obvykle v rozmezí 4–7 let věku, v průměru je to 6. rok věku) a které neumožňují nebo omezují spontánní osvojení mluveného jazyka a následně lidské řeči. Dosud nabyté jazykové a řečové dovednosti se v případě náhlé ztráty sluchu v prelingválním období začínou postupně vytrácet, a není-li včas zahájena příslušná odborná surdopedická a logopedická péče, mohou zcela zaniknout. Přirozeným komunikačním prostředkem osob s prelingvální poruchou nebo vadou sluchu těžšího stupně je tak příslušný národní znakový jazyk, protože jeho spontánní osvojení není vázáno na sluchové funkce.
- **Postlingvální sluchové poruchy (vady)** – které vznikly až po ukončení základního vývoje jazyka a řeči. Dítě (resp. dospělý člověk) s postlingválně získanou vadou sluchu již má jazykové i řečové dovednosti dostatečně fixované, a nikdy tedy nedojde k jejich úplnému vymizení (dá se s nimi tedy pracovat a dále je rozvíjet). V důsledku absence zpětné sluchové kontroly ovšem dochází k artikulačním a prozodickým změnám v mluveném projevu, které je možné minimalizovat včasným poskytnutím náležité a efektivní surdopedické a logopedické péče.

Tarcsiová (2008) zahrnuje pod pojem „prelingvální poruchy sluchu“ ty poruchy, které vznikly v průběhu perinatálního vývoje dítěte nebo během prvních měsíců života před zahájením procesu osvojování si jazyka a řeči. Poruchy sluchu, které vznikly během procesu osvojování jazyka a řeči, označuje jako „**poruchy sluchu perilingvální**“.

Etiologie sluchových poruch a vad

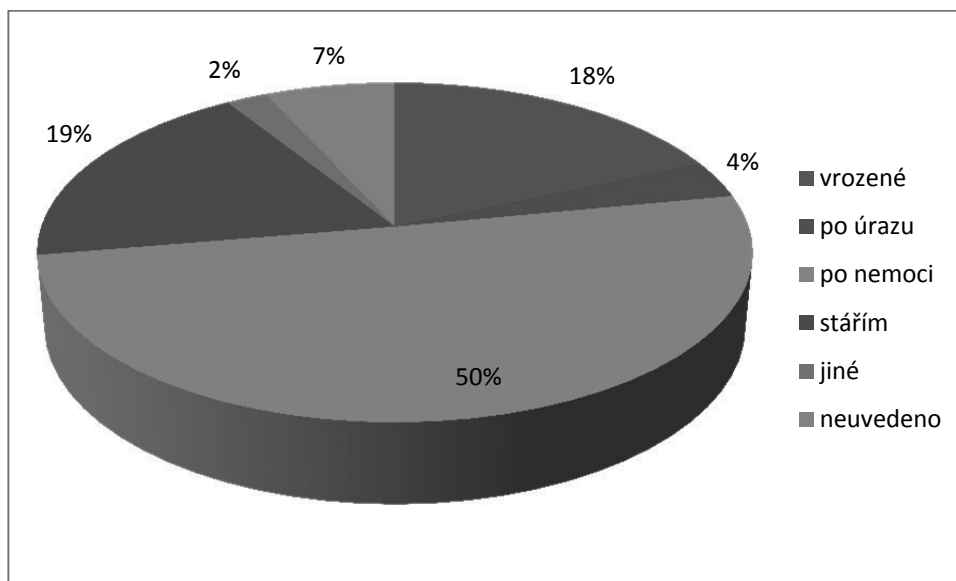
Etiologie sluchových poruch je důležitá zejména z důvodu správné diagnostiky, prevence, léčby a co nejpřesnější další prognózy. Sluchové poruchy mohou být způsobeny nejrůznějšími příčinami, které jsou členěny z několika hledisek:

1. dědičné vady:
 - geneticky podmíněné (dominantně dědičné), které jsou dohledatelně přenášeny z generace na generaci;
 - děděné autosomálně recesivně – vznikají tehdy, dojde-li ke spojení poškozeného genu majícího vliv na vrozený stav sluchu (předpokládá se jich asi 30) od obou rodičů;
 - syndromové – sluchová porucha je jedním ze symptomů vícečetných poruch nebo anomálií (např. Waardenburgův syndrom, Pendredův syndrom, Alportův syndrom, Usherův syndrom, syndrom CHARGE aj.);
 - nesyndromové – poměrně často se objevující s náhodným výskytem a rozličnými genetickými příčinami (např. mutace genu connexin 26);
2. získané poruchy:
 - prenatální příčiny – endogenní (dědičnost) a exogenní vlivy (např. intoxikace, virové nebo infekční onemocnění matky, inkompatibilita Rh-faktoru matky a plodu, rentgenové záření);
 - perinatální příčiny – vlivy při probíhajícímu porodu nebo krátce po něm (např. komplikované nebo protražované porody, klešťové porody, hypoxie nebo asfyxie plodu, předčasné porody, nízká porodní váha novorozence);

- postnatální příčiny – vlivy působící kdykoli v průběhu života (úrazy hlavy, poranění a onemocnění sluchového analyzátoru, opakované záněty středního ucha, intoxikace, otoskleróza apod.). (Lejska, 1995, 2003)

Již několikrát zmiňované výběrové šetření zdravotně postižených osob za rok 2007 zjistilo, že z celkového počtu 74 700 evidovaných osob má 13 779 osob sluchové postižení vrozené, 2 619 získané po úrazu, 37 634 získané po nemoci, 13 954 získané z důvodu stáří (opět zde ovšem nejsou započítáni lidé s nejlehčím stupněm sluchového postižení, které ovšem bývá velmi časté u osob seniorského věku), 1 604 z jiného důvodu a u 5 110 osob nebyla příčina uvedena.

Graf 3: Příčiny vzniku sluchového postižení

Literatura

Seznam použité literatury:

1. SOURALOVÁ, E.; LANGER, J. 2005. *Surdopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 46 s. ISBN 80-244-1084-2.
2. Anon. 2008. *Výsledky výběrového šetření zdravotně postižených osob za rok 2007* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2008 [cit. 2012-08-30]. Dostupné z: <http://notes2.czso.cz/csu/2008edic-niplan.nsf/publ/3309-08-za_rok_2007>.
3. Anon. 2009. *Vývojová ročenka školství – školství v České republice 2003/04–2008/09*. Praha: Tauris, Ústav pro informace ve vzdělávání, 252 s. ISBN 978-80-211-0576-8.
4. HLOŽEK, Z. 1995. *Základy audiologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 49 s. ISBN 978-80-244-3436-0.
5. HRUBÝ, J. 1996. Terminologie ve sluchovém postižení – jedna z příčin problémů neslyšících dětí v orálních zemích. *Speciální pedagogika*, roč. 6, č. 4, s. 10–15. ISSN 0862-1632.
6. HRUBÝ, J. 1998a. Kolik je u nás sluchově postižených? *Speciální pedagogika*, roč. 8, č. 2, s. 5–20. ISSN 1211-2720.
7. HRUBÝ, J. 1998b. *Průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu – 2. díl*. Praha: FRPSP, 328 s. ISBN 80-7216-075-3.
8. HRUBÝ, J. 1999. *Průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu – 1. díl*. 2., aktual. vyd. Praha: FRPSP, 396 s. ISBN 80-7216-096-6.

9. KOSINOVÁ, B. 2008. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 61 s. ISBN 978-80-87153-94-9.
10. LANE, H.; HOFFMEISTER, R.; BAHAN, B. A. 1996. *Journey into the Deaf-World*. San Diego: Dawn Sign Press, 513 s. ISBN 0-915035-63-4.
11. LEJSKA, M. 2003. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido, 156 s. ISBN 80-7315-038-7.
12. LEJSKA, V. 1995. *Kompendium ORL dětského věku*. Praha: Grada, 338 s. ISBN 80-7169-132-1.
13. LEONHARDT, A. 2001. *Úvod do pedagogiky sluchovo postižených*. Bratislava: Sapientia, 248 s. ISBN 80-967180-8-8.
14. MARTIN, F. N.; CLARK, J. G. 2000. *Introduction to Audiology*. 7. vydání. Needham Heights: Allyn & Bacon, 464 s. ISBN 0-205-29536-3.
15. MICHALÍK, J. a kol. 2005. *Občané se zdravotním postižením a státní správa*. Olomouc: Univerzita Palackého, 268 s. ISBN 80-244-1168-7.
16. MRZÍLKOVÁ, M. 1996. Neslyšící – členové kultury a společenství neslyšících. *Speciální pedagogika*, roč. 6, č. 1, s. 21–24. ISSN 0862-1632.
17. POTMĚŠIL, M. 2003. *Čtení k surdopedii*. Olomouc: Univerzita Palackého, 217 s. ISBN 80-244-0766-3.
18. SOVÁK, M., a kol. 2000. *Defektologický slovník*. 3. vyd. Jinočany: H&H, 418 s. ISBN 80-86022-76-5.
19. TARCSIOVÁ, D. 2008. *Pedagogika sluchovo postižených*. Bratislava: MABAG, 102 s. ISBN 978-80-89113-52-1.
20. WORLD HEALTH ORGANIZATION. 2012. *Grades of hearing impairment* [online]. Dostupné z: <http://www.who.int/pbd/deafness/hearing_impairment_grades/en/index.html>.

Právní normy:

1. Vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.
2. Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.
3. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Internetové zdroje:

1. www.helpnet.cz

2 Komunikace se studentem se sluchovým postižením

Komunikaci můžeme z pohledu teorie komunikace chápat jako sociální interakci, v užším smyslu jako jazykové jednání. Společným jmenovatelem je zájem o zdroj informací, mluvčího, způsob přenosu informace i její přijetí adresátem. Předpokladem úspěšné komunikace (resp. sociálního jednání) je existence komunikační kompetence (obecné i specifické pro jednotlivé kultury).

Definice komunikace

Osoby se sluchovým postižením mají v důsledku smyslového handicapu vývoj své komunikační kompetence značně pozměněn. **Komunikačním prostředkem majoritní slyšící společnosti a osob s lehčími stupni sluchového postižení (nedoslýchaví) je národní jazyk** (v našich podmínkách český jazyk), nejčastěji přenášený formou mluvené řeči (další, frekvenčně méně používanou, je psaná podoba jazyka), zatímco **přirozeným jazykem a komunikačním prostředkem osob s těžšími stupni sluchového postižení (neslyšící) jsou národní znakové jazyky** (např. český znakový jazyk). Jazyková specifika osob se sluchovým postižením jsou příčinou určité kulturní odlišnosti této menšiny a ztěžují její socializaci do majoritní společnosti.

Komunikační kompetence osob se sluchovým postižením

Základním předpokladem jakékoli komunikace mezi lidmi se sluchovým postižením je navázaný zrakový kontakt. K získání zrakové pozornosti sluchově postiženého je možné využít několika různých technik, jejichž vhodnost závisí na konkrétní situaci a prostředí, ve kterém se nacházíme. Patří mezi ně především:

Upoutání pozornosti a navázání zrakového kontaktu

- **zvuk** – většina osob se sluchovým postižením má zachovány alespoň malé zbytky sluchu, které mohou být využity při oslovení, zavolání jména osoby, tlesknutí apod.;
- **jiná osoba** – můžeme požádat o zprostředkování kontaktu osobu, která s námi zrakový kontakt již navázaný má a nachází se poblíž námi kontaktovaného jedince;
- **vibrace** – zadupání na podlahu nebo zaťukání na desku stolu, které se osoba se sluchovým postižením dotýká;
- **pohyb** – mírné vertikální mávání rozevřenou dlaní ruky;
- **světlo** – zablikání světlem v místnosti;
- **dotyk** – jemné poklepání otevřenou dlaní na rameno nebo horní část paže (od ramene po loket).

Obecná **pravidla pro vzájemný fyzický kontakt** sloužící jako způsob upoutání pozornosti:

- způsob dotyku – položení rozevřené dlaně, případně lehké poklepání;
- přípustné dotyky – na ramena, horní část paže (od ramene po loket);
- nepřípustné dotyky – na hlavu, záda, přední část trupu;
- dotyky přípustné v určitých situacích – předloktí a ruce (v případě, že upozorňovaná osoba zrovna ruce nepoužívá ke komunikaci), vnější část stehů (v případě, že vztah obou komunikačních partnerů lze označit přinejmenším za přátelský).

Neverbální komunikace

Všechny komunikační systémy osob se sluchovým postižením popisované v následujících kapitolách (s výjimkou některých komunikačních systémů osob s hluchoslepotou) patří svými vlastnostmi mezi verbální (slovní) způsoby komunikace. Stejně jako u osob slyšících hrají v rámci komunikace osob sluchově postižených značnou roli **neverbální komunikační prostředky** (např. gestika, mimika, proxemika, posturika, haptika, kinezika aj.). Dle Társciové (2008) zastává neverbální komunikace u osob s postižením sluchu (zejména pak s těžšími stupni postižení – u tzv. neslyšících) dokonce významnější postavení než v případě slyšících. Tento fakt je pravděpodobně dán vysokou závislostí na zrakovém komunikačním kanálu, který s neverbální komunikací výrazně souvisí.

Specifika neverbální komunikace

Jak je uvedeno výše, nezbytnou podmínkou jakékoli komunikace mezi lidmi se sluchovým postižením je **intenzivní zrakový kontakt**. Bez navázaného zrakového kontaktu je efektivní komunikace zcela vyloučena (v případě osob s lehčími stupni sluchového postižení pak výrazně omezena); tato závislost na zrakovém kontaktu v průběhu rozvoje komunikačních dovedností osob se sluchovým postižením značně podněcuje jejich schopnost s velkou přesností rozpoznávat a „číst“ viditelné neverbální projevy. Zásadní roli v komunikaci sluchově postižených proto zastává **mimika**, která je mnohem výraznější a bohatší než u osob slyšících (význam mimiky je tak velký, že v případě komunikace znakovým jazykem je mimika dokonce nositelem gramatických významů). Výrazné rozdíly je možné spatřovat i v oblasti **proxemiky**, tedy vzájemné vzdálenosti mezi komunikačními partnery. Obecně platí, že standardní vzdálenost při komunikaci osob se sluchovým postižením je menší než při komunikaci osob slyšících. Důvodem je zejména dodržení určité optimální vzdálenosti pro odezírání (např. u osob nedoslýchavých) a občasná potřeba vzájemného fyzického kontaktu (**haptiky**), vynuceného např. při navazování zrakového kontaktu. Pro vzájemný fyzický kontakt však mezi lidmi se sluchovým postižením existují přísná společenská pravidla, která je nutné respektovat. (srov. Társciová, 2008)

Důležitá pasáž*Právo na svobodnou volbu způsobu komunikace*

Vzhledem ke značné variabilitě komunikace osob se sluchovým postižením a současným subjektivním potížím, které mohou mít tyto osoby se zvládnutím konkrétních komplexních komunikačních systémů, je třeba respektovat jejich právo na svobodnou volbu preferovaného způsobu komunikace. Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob (ve znění novely č. 384/2008 Sb.), hned v § 1 (úvodní ustanovení) v odst. 2 říká: „*Neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů uvedených v tomto zákoně ten, který odpovídá jejich potřebám. Jejich volba musí být v maximální možné míře respektována tak, aby měly možnost rovnoprávného a účinného zapojení do všech oblastí života společnosti i při uplatňování jejich zákonných práv.*“ Toto právo je tedy třeba respektovat a mít vždy na paměti, že právě osoba se sluchovým postižením dokáže nejlépe rozhodnout o svých komunikačních preferencích a tyto by měly být většinou společností respektovány.

Podmínky prostředí vhodného pro komunikaci osob se sluchovým postižením

Speciální podmínky komunikace osob se sluchovým postižením vyžadují pro její průběh i specifické podmínky okolního prostředí. Některé z těchto podmínek mohou být splněny poměrně snadno aktuální úpravou prostředí a komunikační situace (tzv. vnější podmínky), většina z nich však z krátkodobého hlediska není snadno dosažitelná (tzv. vnitřní podmínky, které jsou z krátkodobého hlediska nezaměnitelné).

Efektivní komunikace osob se sluchovým postižením je zpravidla odkázána na zrakový kontakt, jehož kvalita závisí zejména **na míře a charakteru osvětlení**. Intenzita osvětlení by neměla být příliš vysoká (světlo by oslňovalo) ani nízká (některé vizuální informace by nebyly dobře viditelné) a neměla by krátkodobě kolísat. Základem je rovněž dodržení optimálního směru osvětlení, přičemž zdroj světla by se neměl nikdy nacházet v místech, ze kterých by docházelo k přímému oslnění komunikující osoby.

Osvětlení

Nutnost využívat ke komunikaci zrakový kanál je rovněž příčinou další podmínky – **dodržení optimální konverzační vzdálenosti**. Rozlišovací schopnost lidského oka se se vzrůstající vzdáleností snižuje a některé důležité vizuální informace pak příjemce nemá možnost správně zaznamenat a analyzovat (platí to zejména pro odezírání a vnímání vizuálně-motorických komunikačních systémů). Správná konverzační vzdálenost je rovněž velmi důležitá při komunikaci osob, které přijímají informace pomocí sluchu (např. lidé nedoslýchaví, osoby používající technické kompenzační pomůcky, uživatelé kochleárního implantátu apod.).

Vzdálenost

Pro osoby se sluchovým postižením, které pro komunikaci primárně používají sluch (viz výše), jsou rovněž velmi důležité **akustické vlastnosti prostředí**. Jedná se většinou o uživatele různých technických kompenzačních pomůcek, jejichž funkčnost bývá akustikou okolního prostředí poměrně značně ovlivňována. Negativním faktorem bývá velmi často **nežádoucí šum** prostředí, který nepřiměřeně přehlušuje lidský hlas, a výrazně tak ztěžuje porozumění. Obecně platí, že intenzita hlasu, který osoba se sluchovým postižením poslouchá, by měla být alespoň o 20 dB vyšší než okolní hluk. Překážkou správného porozumění lidské řeči může být rovněž tzv. **dozvuk**, který vzniká v uzavřených místnostech jako opakovaný odraz zvuku od zdí, podlahy, stropu, oken apod. Vzhledem k tomu, že tyto dozvuky mohou do sluchových analyzátorů příjemce (resp. do mikrofonů jeho technických pomůcek) dorazit s různým časovým odstupem, může dojít k „pomíchání“ zachycených fonémů, a tím ke snížení srozumitelnosti. (Tarciová, 2008)

Akustické parametry prostředí

Národní rada osob se zdravotním postižením vydala roku 2006 desatero s doporučeními, na která je vhodné pamatovat při komunikaci s osobami se sluchovým postižením. Přestože není desatero primárně zpracováno pro potřeby vysokoškolského prostředí, jednotlivá doporučení zůstávají platná a mohou pomoci eliminovat případné nedorozumění či chyby vzniklé při nefunkční komunikaci. Zdůvodnění jednotlivých bodů vyplývá z následujících podkapitol zaměřených na konkrétní způsoby komunikace.

Desatero komunikace s osobami se sluchovým postižením

1. Komunikace „přes papír“ s neslyšícími je většinou neúčinná. Lidé, kteří se narodili jako neslyšící nebo ztratili sluch v raném věku, nemají dostatečnou slovní zásobu, takže psaný projev pro ně neznámá úleva.
2. S neslyšícím je třeba mluvit přirozeně, pomaleji, čelem a s „prázdnými ústy“. Při mluvení by jednatel neměl jíst, pít, kouřit, žvýkat, podpírat si bradu či dávat si ruce před ústa. Je vhodné udržovat pomalejší rytmus řeči a nezvyšovat hlas.

3. Pro komunikaci s neslyšícím je dobré využívat výrazy obličeje a gesta rukou. Přijímání zpráv je pro neslyšícího stejně důležité jako jejich předávání.
4. Odezírání pro neslyšící nepředstavuje úlevu. Je zjištěno, že odezírání je pro neslyšící zřetelné pouze z 30–40 %.
5. Pokud jednáající osoba neslyšícímu nerozumí, je vhodné požádat neslyšícího, aby zpomalil nebo větu zopakoval.
6. Zná-li osoba jednáající s neslyšícím základy znakového jazyka či prstové abecedy, měla by je používat.
7. Při konverzaci ve skupině je třeba říci neslyšícímu téma rozhovoru tak, aby se necítil vyčleněn.
8. Kontakt s neslyšícím je zapotřebí udržovat přímým pohledem z očí do očí.
9. Při komunikaci s neslyšícím je žádoucí vypnout všechny rušivé zvuky (mobil, rádio, televize apod.).
10. Pokud chceme získat zpětnou vazbu a ujištění, že neslyšící našemu sdělení skutečně porozuměl, není dobré ptát se, zda porozuměl, ale položit otázku „Co jste mi rozuměl?“. (www.nrzp.cz)

*Komunikační
systémy osob
se sluchovým
postižením*

Jak bylo zmíněno výše, vzájemná intra- i interkulturní komunikace osob se sluchovým postižením je od komunikace slyšících lidí odlišná z důvodu nefunkčního nebo částečně nefunkčního distančního smyslu, kterým je sluch. Vzhledem k tomu, že potřeba komunikovat je obecnou lidskou potřebou bez ohledu na přítomnost jakéhokoli zdravotního postižení, i osoby s postižením sluchu využívají ke vzájemné komunikační interakci řadu komunikačních systémů verbální povahy. Podle jejich formy existence rozlišujeme:

1. Orální komunikační systémy:
 - a) mluvená řeč,
 - b) čtení a psaní,
 - c) odezírání.
2. Vizuálně-motorické komunikační systémy:
 - a) prstové abecedy,
 - b) znakový jazyk,
 - c) znakový jazyk.

2.1 Mluvená řeč

*Význam
mluvené řeči*

Komunikace mluvenou řečí je celosvětově nejpoužívanějším způsobem interpersonální komunikace a pro člověka je její zvládnutí základní podmínkou úspěšné socializace do majoritní společnosti. Vývoj mluvené řeči sluchově postižených dětí je v důsledku senzorického sluchového postižení obvykle v jisté míře opožděný (u nedoslýchavých osob), přerušovaný (při ztrátě sluchu od určitého věku) a omezený (především u osob s těžkým sluchovým postižením).

*Mluvená řeč
a sluchové
postižení*

Nefunkční nebo narušená zpětná akustická vazba u osob s postižením sluchu nabývání potřebné jazykové a komunikační kompetence daného mluveného jazyka (v našem případě českého jazyka) velmi znesnadňuje a příjem informací pomocí psané podoby jazyka bohužel nedokáže zcela nahradit jeho používání ve zvukové formě. Protože je však mluvený jazyk primárním prostředkem komunikace intaktní společnosti, se kterou přicházejí sluchově postižení během celého života do kontaktu, je jeho aktivní zvládnutí

(v psané nebo zvukové podobě) jedním z primárních cílů edukačního procesu sluchově postižených.

Míra dosažené komunikační schopnosti v mluvené řeči závisí na několika individuálních předpokladech dítěte. Srozumitelnost bývá velmi často narušena a snižuje se nepřímo úměrně se stoupající sluchovou ztrátou. (srov. např. Hrubý, 1998) Obecně navíc platí, že mluva sluchově postižených je prakticky zcela nesrozumitelná pro posluchače, kteří mají s neslyšícími velmi malé, případně žádné zkušenosti. Krahulcová (2001), Lechta (2002) a Souralová (2005) nacházejí v případě sluchově postižených osob narušení ve všech fázích řečové produkce: respirace (nedostatečná koordinace mezi vdechem a výdechem, hlasité dýchání, nedostatečné hospodaření s výdechovým proudem, časté přerušování výdechu atd.), fonace (kolísání síly i výšky hlasu, monotónnost hlasového projevu atd.) a artikulace (specificky změněná artikulace téměř všech vokálů i konsonantů). Narušení je možné pozorovat i v jednotlivých jazykových rovinách (lexikálně-sémantické, morfologicko-syntaktické, foneticko-fonologické a pragmatické).

Charakteristika mluvené řeči u osob se sluchovým postižením je rovněž značně závislá na stupni sluchového postižení a době vzniku sluchové poruchy. Nedoslýchaví jedinci mají mluvenou řeč narušenu zejména ve fázi artikulace, zvláště pak u konsonantů (jde především o sibilanty, vibranty, afrikáty, tvrdopatrové Ě, Ď, Ň a obtížná hlásková spojení). Nedostatečná rovněž zpravidla bývá síla hlasu a s ní související tichý mluvní projev, který způsobuje nezřetelnost a nesrozumitelnost řeči. Při logopedické péči je třeba věnovat se také nácviku správné tónové modulace a intonace. (Souralová, 2005)

*Vliv stupně
sluchového
postižení
na výslovnost*

U osob s těžkými stupni prelingválního sluchového postižení dochází ke značnému narušení mluvené řeči již ve fázi fonace, protože těžce sluchově postižený člověk obvykle neví, že součástí mluvené řeči je zvukový komponent (může ho ale zaznamenat prostřednictvím taktilně-vibračního vnímání na krku nebo hrudníku mluvící osoby). Hlas jedinců s těžkým sluchovým postižením bývá podle Souralové (2005) většinou nepřirozený (chraptivý, tlačенý, drsný, nepřiměřeně vysoký nebo nízký apod.). Narušena bývá rovněž dynamika a rytmizace mluveného projevu.

*Mluvená řeč
prelingválně
sluchově
postižených*

U osob, které ztratily sluch až po ukončení vývoje jazyka a řeči (tj. osob s postlingválním sluchovým postižením), bývá obvykle narušena dynamika řeči i její intonace. V oblasti artikulace poté dochází nejčastěji k nezřetelné artikulaci sibilantů a afrikát. V případě zanedbání příslušné logopedické péče může dojít k postupnému zhoršování mluveného projevu. (Souralová, 2005)

*Mluvená řeč
postlingválně
sluchově
postižených*

Shrnutí a praktická doporučení

- **Zvládnutí mluvené řeči je cílem prakticky všech vzdělávacích přístupů osob se sluchovým postižením a cílem jejich učitelů, její úroveň je však závislá na řadě faktorů, mezi které patří zejména stupeň sluchového postižení a doba, kdy k němu došlo.**
- **Mluvenou řeč je možné efektivně využívat především v komunikaci se studenty s lehčími stupni sluchového postižení, jejich sluchová ztráta je poměrně dobře kompenzovatelná technickými pomůckami, případně se studenty, kteří používají kochleární implantát.**

- Srozumitelnost řeči osob se sluchovým postižením je prakticky vždy více či méně narušena. V případě studentů s těžšími stupni postižení sluchu může být mluvená řeč pro nezkušeného posluchače velmi obtížně srozumitelná až zcela nesrozumitelná. Pro ověření, zda bylo dobře rozuměno, se doporučuje aktivně využívat zpětné vazby a ověřovacích dotazů.
- Vnímání mluvené řeči studenty se sluchovým postižením je narušeno až znemožněno v závislosti na stupni a charakteru sluchové ztráty. Technické kompenzační pomůcky (zejména sluchadla a kochleární implantát) sice dokážou sluchovou ztrátu více či méně úspěšně kompenzovat, stále však přetrvává jistý sluchový handicap v porovnání se slyšícím člověkem. Je tedy proto nutné zajistit optimální poslechové podmínky s maximálním možným vyloučením případných rušivých zvuků (např. hluk z ulice, hlučná technika, hromadná diskuze).

2.2 Čtení a psaní

Recepce a produkce **písenné formy mluveného jazyka je druhým nejrozšířenějším způsobem komunikace v majoritní společnosti**. I přesto, že čtení a psaní nejsou přímo vázány na auditivní zvukové vjemy a není při nich zapotřebí sluch, písennou podobu jazyka pro plnohodnotnou komunikaci s osobami se sluchovým postižením není zpravidla možné používat. Toto omezení je dáno zejména nedostatečnou čtenářskou gramotností sluchově postižených čtenářů a jejich velmi častou neochotou psanou formou jazyka komunikovat.

*Východiska
problémů při
čtení a psaní
sluchově
postižených*

Hlavní příčinou problémů, které mají osoby se sluchovým postižením při čtení a psaní, je **nedostatečná jazyková kompetence v mluveném jazyce** způsobená právě sluchovým postižením, které znemožňuje spontánní a přirozené osvojení mluveného jazyka. Zatímco slyšící děti se začínají cíleně učit číst a psát až při vstupu do základní školy (tedy ve věku, kdy už je ukončen základní vývoj jazyka a řeči) a ke své znalosti zvukové formy jazyka přiřadí jen jeho grafickou podobu (jako jeho logickou nadstavbu), děti se sluchovým postižením se s psanou podobou mluveného jazyka začínají seznamovat ve chvíli, kdy jej ještě nemohou ovládat (z důvodu logopedické péče již ve třech letech věku). K osvojování čtenářských dovedností tak nedochází přirozeným vývojem, ale vlastně naopak. Následnému rozvoji čtení i psaní je pak v období primárního i sekundárního vzdělávání věnována značná pozornost. (Souralová, 2005)

Příčiny potíží

Komorná (2008) spatřuje dopady nedostatečně rozvinuté znalosti většinového jazyka ve vztahu ke čtení a psaní v těchto oblastech:

- Omezená znalost slovní zásoby většinového jazyka, v jejímž důsledku mají neslyšící čtenáři omezený rozsah slovní zásoby, objevují se problémy se zapamatováním a vybavením nových slov, ztotožněním významu určitého slova s konkrétním pojmem, případně s neznalostí pojmu. Objevuje se také nestálost slovní zásoby, abstraktních pojmů, synonymie a polysémie. Dochází rovněž k záměnám významů vizuálně podobných slov a k problémům s aplikací gramatických pravidel jazyka (různé gramatické tvary téhož slova, různý kontext apod.).
- Omezená znalost gramatiky většinového jazyka, která je dána poměrně složitou gramatickou stavbou českého jazyka. Komorná (tamtéž) spatřuje příčiny nedostatečné znalosti gramatiky českého jazyka zejména v nevhodném způsobu výuky českého

jazyka, při němž není dostatečně respektován fakt, že český jazyk není pro prelingválně neslyšící přirozeným jazykem, a tudíž si jej nemohou osvojit spontánně.

- Omezená znalost frazeologie (a obrazného vyjadřování), která způsobuje obtíže v porozumění ustáleným frázím, přeneseným významům, metaforám, přirovnáním apod.
- Nedostatečná úroveň znalostí vztahujících se k danému textu, která pramení z omezeného přístupu k informacím, případně snížená schopnost s informacemi pracovat a využívat je při porozumění čtenému textu.

Výzkumy textů psaných českými neslyšícími ukazují na některé jejich **společné specifické rysy**. (Komorná, 2008) Prokázalo se, že neslyšící autoři ve svých textech používají stále stejnou formu a styl psaní bez ohledu na to, zda se jedná o text soukromý, důvěrný, úřední apod. Občas se také vyskytují tzv. citace z češtiny, které jsou sice gramaticky správné, z hlediska celku textu však bývají nepatřičné a kontextově nevyhovující. Komorná (tamtéž) tento jev vysvětluje snahou neslyšících vylepšit svůj písemný projev pomocí gramaticky správných konstrukcí češtiny. Upozorňuje rovněž na skutečnost, že texty neslyšících autorů jsou obvykle kratší (stejně tak celé věty), přičemž většinou jsou užívány věty jednoduché (jen výjimečně se můžeme setkat se souvětími). Texty také často působí nesouvisle, nespojitě a nedostatky v nich bývají tak zásadní, že v mnoha případech není příjemce vůbec schopen dešifrovat konkrétní sdělení (zvláště jde-li o příjemce, který nemá s písemným projevem neslyšících nebo specifiky jejich komunikace zkušenosti).

*Specifika
produkce
psaného textu*

Mezi nejčastější chyby v písemné produkci neslyšících patří:

- nevhodný výběr slov;
- komolení slov;
- chyby ve valenci sloves a předložek;
- problémy s gramatickým rodem (a následně i ve shodě podstatných jmen a přídavných jmen a ve shodě podmětu s přísudkem);
- analytické vyjadřování gramatických významů;
- záměna sloves existence (být) a vlastnictví (mít);
- nesprávné lexikální vyjadřování času a jiných gramatických významů;
- chyby v užívání absolutního záporu a při vyjadřování záporu pomocí výrazu „vůbec“;
- nerozlišování důsledkových a důvodových vztahů;
- specifický slovosled;
- vypouštění slov;
- přidávání slov;
- nahrazování slov;
- absence pasivních tvarů aj. (srov. Komorná, 2008)

*Nejčastější
chyby*

Shrnutí a praktická doporučení

- **Přestože komunikace pomocí grafické podoby řeči (čtení a psaní) není vázána na sluchové vnímání, osoby se sluchovým postižením mají s jejím využíváním značné obtíže. K jejímu efektivnímu zvládnutí je zapotřebí dostatečně ovládat daný jazyk, což sluchové postižení může znesnadňovat.**
- **Znalost národního českého jazyka v psané podobě je u vysokoškolských studentů se sluchovým postižením zpravidla na poměrně dobré úrovni, i přesto mohou mít v některých situacích obtíže v porozumění odbornému textu, případně se mohou vyskytovat gramatické i stylistické chyby v textech jimi produkováných.**

- Chyby produkované studenty se sluchovým postižením při čtení nebo psaní textu nemusí pramenit z odborné neznalosti nebo nepřipravenosti studenta, ale jsou způsobeny faktem, že český jazyk pro ně nemusí být přirozeným a mateřským jazykem, a jeho znalost (zejména v psané podobě) tedy nemusí být dostatečná. Je proto vhodné se studentem prokonzultovat vhodnost psaní písemných testů, zkoušek a prací a případně je nahradit alternativním způsobem ověřování znalostí a dovedností.

2.3 Odezírání

*Definice
odezírání*

Vizuální percepce řeči (odezírání) je nedílnou součástí komunikace slyšících i sluchově postižených osob a ve vzájemné interkulturní komunikaci zaujímá prioritní místo. Odezírání můžeme charakterizovat jako „*přijímání informací zrakem a chápání jejich obsahu na základě pohybů mluvidel, mimiky obličeje, gestikulace rukou a celkových postojů těla, situačních faktorů a kontextu obsahu mluveného*“. (Krahulcová, 2001, s. 193) Vzhledem k omezeným možnostem neslyšících vnímat mluvenou řeč sluchovou cestou je odezírání v komunikaci všech kategorií sluchově postižených mimořádně důležité. Ve většině orálních komunikačních a vzdělávacích systémů je odezírání jejich nezastupitelnou složkou, protože je jednou z mála možností, jak může sluchově postižený vnímat mluvenou řeč. Odezírání však díky svým limitujícím faktorům nemůže zcela nahradit sluchovou cestu příjmu akustických informací, je pouze její nedokonalou alternativou a doplňkem.

Kinémy

Zatímco pomocí sluchu lze většinou velmi přesně analyzovat a následně vyhodnotit zachycené fonémy a jednotlivé hlásky lidské řeči, vizuální vnímání jejich faciálních obrazů (kinémů) je výrazně omezeno vzájemnou podobností jednotlivých kinémů. Pro všechny české hlásky je v literatuře (srov. Krahulcová, 2001) uváděno pouze jedenáct kinémů (čtyři pro samohlásky a sedm pro souhlásky), z čehož vyplývá, že několik různých fonémů má jeden společný kiném (např. E-I, P-B-M, nebo F-V). Zatímco izolované samohlásky je možné z jejich podstaty odezírat poměrně jednoduše a přesně, ze souhlásek je možné zrakem přesně diferencovat pouze asi třetinu.

Obrázek 1: Faciální obrazy hlásek Č-Š-Ž-Ř (vlevo) a D-T-N (vpravo)

Příklad

Grafické znázornění rozeznatelných kinémů v modelové větě:

bpm šžčř ei tdn tdn Á šžčř — A szc A šžčř ei tdn Á fv ○ szc bpm
— ○ tdn ei tdn lrj Á tdn ○.

Vysvětlivky:

Velké písmeno = snadno rozeznatelná hláska s exkluzivním kinémem.

Pomlčka = nerozeznatelný kiném.

Malá písmena indexem = hlásky se shodným kinémem.

(Řešení je uvedeno na konci kapitoly.)

Vizuální obraz izolovaně vyslovovaných samohlásek a souhlásek je však odlišný od jejich vizuálního obrazu, jsou-li spojovány a vyslovovány v kombinaci s ostatními hláskami do jednotlivých slov (tzv. koartikulace hlásek). Janotová (1999) upozorňuje, že dovednost odezírat jednotlivé izolované hlásky je pouze součástí celkové dovednosti odezírat a je třeba si uvědomit, že základní vizuální podoba jednotlivých hlásek je abstrakcí a v běžné komunikaci se téměř neobjevuje. Koartikulací izolovaných hlásek dochází ke specifickým změnám jejich faciálního obrazu, který se ve výsledné podobě může od základního kinému výrazně odlišovat. Takto pozměněné kinémy spolu s faktem, že některé hlásky jsou vizuálně nerozlišitelné, činí odezíráni málo spolehlivým způsobem vnímání mluvené řeči.

*Koartikulace
hlásek*

Na úspěšnost odezíráni má zásadní vliv několik podmínek a faktorů, které je možné podle jejich podstaty rozdělit na vnější a vnitřní.

Do skupiny **vnitřních podmínek** řadíme ty aspekty, které jsou projevem osobnostních vlastností účastníků komunikace (a které tedy obvykle není možné změnit). Patří mezi ně především:

*Vnitřní podmínky
úspěšného
odezíráni*

- věk recipienta;
- úroveň jazykové kompetence obou komunikačních partnerů, rozsah jejich slovní zásoby, přesnost pojmového myšlení;
- zdravotní předpoklady odezírajícího (např. stav zraku);
- aktuální psychický stav účastníků komunikace, schopnost recipienta soustředit se a přijímat informace atd.;
- úroveň schopnosti odezírat;
- úroveň sociálních zkušeností obou komunikačních partnerů (schopnost empatie, předvídání na základě kontextu apod.).

Mezi **vnější podmínky** odezíráni, které je možné do jisté míry ovlivnit, řadíme:

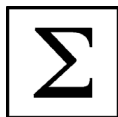
*Vnější
podmínky
úspěšného
odezíráni*

- vzájemnou vzdálenost komunikačních partnerů (v odborné literatuře je doporučována vzdálenost 0,5–4 m); optimální je také přibližně stejná výšková úroveň úst mluvčího a očí odezírajícího;
- světelné podmínky při odezíráni (intenzita a barva světla, směr osvětlení apod.);
- tempo řeči, logickou stavbu řeči a míru artikulace mluvčí osoby;
- použití podpůrných složek odezíráni, jako je odpovídající výraz obličeje, doprovodná gestikulace, mimika, produkce znakové češtiny, fonemické znakové kódy atd.

*Zásady pro
zajištění
optimálních
vnějších
podmínek*

Pro zajištění optimálních podmínek při odezírání by měly být dodrženy následující zásady:

- vhodná vzdálenost (cca 0,5–4 m, viz výše);
- stejná výšková úroveň očí odezírajícího a úst odezíraného;
- dobrá viditelnost na ústa odezíraného zepředu;
- osvětlení obličeje odezíraného zepředu nejlépe bílým rozptýleným světlem (v žádném případě se nesmí za odezíraným nebo v jeho bezprostřední blízkosti nacházet zdroj světla nebo výrazně osvětlená plocha – poté dochází k oslnění odezírajícího a neschopnosti dostatečně rozeznávat pohyby na obličeji);
- u žen je vhodné mírné zvýraznění okrajů rtů rtěnkou;
- u mužů oholená tvář (bez kníru či plnovousu);
- odstranění všech pozornost rozptylujících a odvádějících prvků na hlavě a obličeji (výrazné líčení, výrazné náušnice, piercing apod.);
- lehce zvýrazněná, ne však přehnaná a nepřirozená artikulace;
- lehce snížené tempo řeči (automaticky rovněž vede k žádoucímu zvýraznění artikulace);
- artikulace nesmí být narušována nežádoucími pohyby (žvýkání, smích apod.);
- volit slova a výrazy (synonyma), u kterých je možné předpokládat, že je bude odezírající znát;
- dodržovat logickou a systematickou skladbu projevu, neodbíhat od hlavní dějové linie, nenarušovat kontext;
- pamatovat na fakt, že odezírání je pro odezírajícího velmi vyčerpávající činností – nemělo by tedy trvat více než 20–30 minut v kuse.

Shrnutí a praktická doporučení

- Odezírání mluvené řeči je pro osoby se sluchovým postižením velmi náročným a nespolehlivým způsobem příjmu informací. Vyžaduje vysoké soustředění a u odezírajícího člověka se již po několika desítkách minut snižuje pozornost a s tím se zvyšuje počet chybně odezřených informací.
- Odezírání je pro osoby se sluchovým postižením nezastupitelnou dovedností, přesto by nemělo být jediným způsobem příjmu informací v kontaktu se slyšícím komunikačním partnerem. Sluchově postižení studenti vysokých škol jsou sice díky svým zkušenostem nasbíraným v předchozím studiu zpravidla schopni odezírat na velmi dobré úrovni, s přibývajícím časem, který musí během výuky věnovat odezírání, se však jejich schopnost efektivně odezírat výrazně snižuje.
- Rozšířený názor, že lidé se sluchovým postižením jsou k odezírání automaticky disponováni, se nezakládá na pravdě, schopnost odezírat je poměrně náročně získaná dovednost, která je u osob se sluchovým postižením systematicky rozvíjena od dětství. I přes dlouholetý trénink však nemusí být odezírání pro daného člověka se sluchovým postižením plně využitelným způsobem příjmu informací od slyšícího komunikačního partnera, stejně jako u čtení textu je totiž nutné dostatečně ovládat jazyk, který je odezírán. Slyšící lidé jsou proto mnohdy (aniž si to uvědomují) schopni odezírat efektivněji než „trénovaní“ lidé se sluchovým postižením.

- Má-li student se sluchovým postižením přijímat informace výhradně s pomocí odezírání, je při tom třeba dbát na zajištění optimálních podmínek, mezi které patří zejména vhodné osvětlení, mírně zpomalené tempo řeči, lehce zvýrazněná artikulace, optimální vzdálenost a umožnění studentovi zregenerovat síly k odezírání střídáním činností nebo krátkými přestávkami.

2.4 Prstová abeceda

Prstové abecedy a obdobné fonemické znakové kódy patří mezi uměle vytvořené vizuálně-motorické systémy umožňující vzájemnou interkulturní komunikaci mezi slyšícími a neslyšícími osobami. Obecně jsou založeny na vizualizaci hlásek jako elementárních zvukových segmentů řeči (tj. základních jednotek fonetického popisu jazyka).

Nejpoužívanějším typem komunikačního systému využívajícího vizualizaci jednotlivých hlásek jsou **prstové abecedy**. Prstová abeceda (někdy též nazývána daktylní abeceda, manuální abeceda, daktylní forma řeči, daktylotika, daktylografie, daktyl apod.) je podle Krahulcové (2001, s. 217) „slovní vizuálně-motorická komunikační forma, při které se užívá různých poloh a postavení prstů k vyjádření písmen. Prstová abeceda vyjadřuje jednotlivá písmena polohami a tvarem prstů, z nichž se syntetickým a sukcesivním postupem tvoří slova stejně, jako se hlásky spojují do slov v mluvené řeči“. Jednotlivé znaky zastupující konkrétní hlásky jsou tedy ukazovány postupně za sebou, mezi jednotlivými slovy se pak dělá pauza. V případě, že má sdělení prstovou abecedou charakter celé věty, je možné ukazováčkem daktylující ruky vyznačit i příslušnou interpunkci.

*Definice
prstové
abecedy*

Prstová abeceda je známa v několika ustálených formách – podle účasti artikulující ruky/rukou je to forma jednoruční a dvouruční; vyskytuje se i v různých geograficky podmíněných variantách. Vzájemně se od sebe mohou lišit i jednotlivé národní systémy prstových abeced.

*Druhy prstové
abecedy*

Obrázek 2: Česká jednoruční (vpravo) a dvouruční (vlevo) prstová abeceda

Vzhledem k tomu, že komunikace pomocí prstové abecedy spočívá v kódování mluvené řeči do vizualizované manuální podoby, nemůžeme prstovou abecedu nazývat nezávislým jazykovým systémem. Na základě výsledků několika provedených výzkumů jejich autoři došli k závěru, že **prstová abeceda je integrální součástí příslušného národního znakového jazyka** i přesto, že do vizuální podoby převádí prvky z majoritního mluveného jazyka (konkrétně grafémy jednotlivých hlásek). (srov. Evans, 2001; Hrubý, 1999) K využití prstové abecedy přistupují uživatelé znakových jazyků zvláště v případech, kdy potřebují sdělit informaci, pro kterou neznají příslušný znak (např. vlastní jména a příjmení, zeměpisné názvy, cizí slova a odborné termíny atd.).

*Prstová
abeceda
jako součást
znakového
jazyka*

Komunikace prstovou abecedou a její použití ve vzdělávání osob se sluchovým postižením s sebou přináší jak pozitiva, tak i negativa. Mezi nejvýznamnější výhody patří „přiblížení“ mluveného jazyka slyšící majoritní společnosti neslyšícím v pro ně „přátelské“, vizualizované podobě. Pro vzdělávání je navíc přínosná analogie recepce prstové abecedy se čtením.

*Přednosti
prstové
abecedy*

Největším negativem komunikace pomocí prstové abecedy je její pomalost, zvláště ve srovnání se znakovým jazykem. Hrubý (1999) navíc upozorňuje na skutečnost, že neslyšící, kteří byli vzděláváni výhradně pomocí prstové abecedy (tzv. daktylotická metoda užívaná především v bývalém SSSR), si většinou vytvoří velmi obtížně odstranitelný reflexní okruh, v jehož důsledku nejsou schopni vyslovit slovo, aniž by současně rukou „nedaktylovali“. Přesto je ale prstová abeceda důležitou složkou komunikace sluchově postižených a je používána ve všech současných vzdělávacích systémech, včetně systému bilingvní a totální komunikace. Proto by měl prstovou abecedu v některé její podobě ovládat každý, kdo s osobami se sluchovým postižením přichází do styku.

*Nedostatky
prstové
abecedy*

Vedle prstových abeced jsou ve speciálněpedagogické praxi používány i další fonemické znakové kódy, které zpravidla mají za úkol vizualizovat jednotlivé hlásky a jejich fonémy tak, aby se zjednodušilo jejich odezírání (např. Cued Speech, chirografie, systém Hand-Mund, pomocné artikulační znaky). Při komunikaci s vysokoškolskými studenty se sluchovým postižením se však s těmito systémy prakticky nesetkáme.

Shrnutí a praktická doporučení

- **Prstová abeceda (zvláště pak její dvouruční varianta) je poměrně snadno naučitelný a reprodukovatelný komunikační systém, který je možné použít v komunikaci s osobami se sluchovým postižením. Vzhledem k tomu, že se aktivně využívá v rámci vzdělávacího procesu dětí se sluchovým postižením již od předškolního věku a je nedílnou součástí znakového jazyka, ovládají ji prakticky všichni lidé se sluchovým postižením.**
- **Komunikace pomocí prstové abecedy je pomalejší než mluvená řeč nebo znakový jazyk, je však výrazně rychlejší než psaní textu a jeho následné čtení a vzhledem ke své vizuálně-motorické povaze snadněji vnímatelná než odezírání. Pokud slyšící uživatel neovládá prstovou abecedu dokonale, doporučuje se vypustit při její produkci artikulaci mluvené řeči a soustředit se plně na zobrazování jednotlivých písmen.**

2.5 Znakovaná čeština

Znakovaná
čeština

Znakovaná čeština (neboli **znakovaný český jazyk**) patří do skupiny manuálně kódovaných mluvených jazyků. Z lingvistického hlediska není znakovaná čeština na rozdíl od českého znakového jazyka (viz dále) přirozeným jazykem, ale uměle vytvořeným systémem, který sestavili slyšící lidé, aby se domluvili s neslyšícími uživateli znakového jazyka. Věta artikulovaná ve znakované češtině je sestavena podle gramatických a syntaktických pravidel českého jazyka, místo slov však využívá znaků „vypůjčených“ z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština je tedy **uměle vytvořeným pidginem** – kombinací dvou na sobě nezávislých jazykových systémů.

Definice
znakované
češtiny

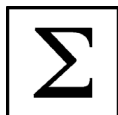
Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, ve znění novely č. 384/2008 Sb. v § 6 odst. 2) uvádí, že znakovaná čeština je systémem vycházející z českého jazyka, který „využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob, které ovládají český jazyk“.

Rysy
znakované
češtiny

Kromě možnosti artikulovat českou větu současně s větou produkovanou ve znakované češtině je možné ji od českého znakového jazyka odlišit podle některých dalších charakteristických rysů, mezi které patří např. důsledné dodržování slovosledu transliterované české věty, většinové využívání slovníkové podoby znaků českého znakového jazyka a menšinové využívání „vlastních“ znaků uměle vytvořených a fakt, že mimika neplní při produkci znakované češtiny gramatickou funkci, jako je tomu v případě českého znakového jazyka. (srov. např. Kotvová, Komorná, 2008)

Omezené
využití
znakované
češtiny

Pro slyšící uživatele je osvojení znakované češtiny **snadnější** než zvládnutí českého znakového jazyka, protože se nemusejí učit zcela nový gramatický systém, ale pouze aplikují prvky českého znakového jazyka na svou dosavadní znalost češtiny. Pro neslyšící již však zvládnutí znakované češtiny tak snadné být nemusí – využívá totiž zcela jiné gramatické struktury než jejich přirozený znakový jazyk. Přesto je ale používání znakované češtiny v komunikaci se sluchově postiženým komunikačním partnerem přínosné – především proto, že produkce artikulované české věty souběžně doplňovaná znaky z českého znakového jazyka **velmi usnadňuje odezírání**. Je tak vhodná zejména pro ty osoby se sluchovým postižením, které jsou kompetentní v českém jazyce, tedy zejména některé osoby nedoslýchavé a postlingválně neslyšící (ty ji pak mohou preferovat jako neoptimálnější způsob komunikace).

Shrnutí a praktická doporučení

- Znakovaná čeština (znakovaný český jazyk) je uměle vytvořený znakový systém, který spočívá ve využívání lexikální složky (znaků) českého znakového jazyka neslyšících spojovaných do vět podle gramatických pravidel češtiny.
- Pro slyšícího člověka je znakovaná čeština poměrně snadno naučitelná (stačí naučit se jednotlivé izolované znaky), avšak člověk se sluchovým postižením je jí schopen plně rozumět pouze tehdy, pokud dostatečně ovládá gramatiku češtiny. Vysokoškolští neslyšící studenti, kteří používají ke komunikaci znakové systémy,

sice zpravidla v češtině dostatečně kompetentní jsou, přesto je pro ně vhodnější komunikace ve vlastním českém znakovém jazyce.

2.6 Český znakový jazyk

Termínem „znakový jazyk“ jsou v odborné literatuře souhrnně označovány různé nevokální jazykové systémy užívané menšinovými komunitami neslyšících různých národů. Od vokálních mluvených jazyků se liší zejména způsobem své existence (na rozdíl od audio-orálních mluvených jazyků mají znakové jazyky vizuálně-motorickou povahu).

V průběhu lidských dějin se pohledy na význam znakového jazyka výrazně měnily a na přelomu 19. a 20. století se dokonce objevil názor, že neslyšící se naučí víceméně sám mluvit, bude-li odezírat mluvenou řeč a nebude-li mít jinou možnost komunikace. Stačí k tomu zakázat znakový jazyk a nepovolit ani používání přirozených posunků. Častým, až do současnosti přetrvávajícím argumentem odpůrců znakového jazyka se stalo tvrzení, že znakové jazyky nejsou plnohodnotné přirozené jazykové systémy. Roku 1960 však publikoval americký jazykovědec William C. Stokoe práci, ve které zveřejnil výsledky rozsáhlé lingvistické analýzy amerického znakového jazyka a současně prokázal, že znakové jazyky neslyšících mají všechny potřebné rysy přirozených jazyků, a jsou tedy plnohodnotnými jazyky. Mezi tyto rysy patří zejména:

- existence dvojí artikulace (dvojího členění),
- systémovost,
- znakovost,
- produktivnost a
- historický rozměr znakových jazyků. (Slánská-Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Během formování osobnosti sluchově postiženého dítěte hraje znakový jazyk nezastupitelnou roli při hledání identity dítěte. Vzhledem k přítomnosti sluchového postižení se dá předpokládat, že s velkou pravděpodobností se bude neslyšící dítě v budoucnu setkávat a navazovat sociální kontakty s ostatními neslyšícími lidmi (tento proces začíná prakticky již při nástupu dítěte do speciální školy pro sluchově postižené). Jak známo, sluchově postižení lidé, kteří splňují stanovené předpoklady, se mohou považovat za kulturní a jazykovou menšinu a označují se jako „Neslyšící“ s velkým „N“. Zcela primární podmínkou plnohodnotného členství v komunitě Neslyšících je dokonalé zvládnutí národního znakového jazyka. Sluchově postižený člověk, který je schopen se ztotožnit se specifiky kultury a společenství Neslyšících a proniknout do jejich komunity, bude s velkou pravděpodobností schopen navazovat sociální kontakty, přátelství a partnerské vztahy. Nezůstane tedy „na půli cesty“ mezi světem slyšících a Neslyšících a neztratí svou identitu, jak se tomu v některých případech děje u lidí těžce nedoslýchavých i neslyšících, kteří byli vzděláváni orální metodou a díky stupni svého sluchového postižení nejsou schopni komunikovat pomocí mluvené řeči a navíc se nenaučili ani znakový jazyk, takže neumějí komunikovat ani s Neslyšícími.

Jak bylo uvedeno výše, přirozeným jazykem neslyšících je národní znakový jazyk, v případě českých neslyšících je to tedy **český znakový jazyk**. Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, definuje v § 4 český znakový jazyk takto: „(1) Český znakový jazyk je základním komunikačním systémem těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace.

Znakový jazyk jako plnohodnotný jazyk

Znakový jazyk jako společný způsob komunikace Neslyšících

Český znakový jazyk

(2) Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické. (3) Český znakový jazyk může být využíván jako komunikační systém hluchoslepých osob v taktilní formě, která spočívá ve vnímání jeho výrazových prostředků prostřednictvím hmatu.“

Složky českého
znakového
jazyka

Český znakový jazyk je tedy zcela nezávislý na českém jazyce, má svou vlastní gramatiku a slovní (znakovou) zásobu. Znakový jazyk má na rozdíl od mluvených jazyků tři typy výrazových prostředků komunikace: **složku verbálně-nevokální** (jednotlivé znaky – pohyby a pozice rukou, pohyby obličeje a těla); **složku neverbálně-nevokální** (gesta, mimika) a **složku neverbálně-vokální** (mluvené a orální komponenty doprovázející znakování). Jiný typ klasifikace rozděluje výrazové prostředky na **manuální faktory** (znaky a informace vyjadřované pomocí rukou) a **nemanuální faktory** (mimika, pohyby hlavy, pohyby těla apod.).

Parametry
znaků

Zatímco slova jsou v českém jazyce tvořena za sebou jdoucími kombinacemi hlásek, znaky českého znakového jazyka jsou tvořeny několika menšími fonologickými jednotkami (parametry znaku), které jsou produkovány současně:

- místo artikulace (kde se znak provádí),
- tvar ruky/rukou,
- vztah ruky/rukou k tělu (orientace dlaně, orientace prstů),
- vzájemná poloha rukou,
- pohyb ruky/rukou. (Macurová, 1996)

Specifické
vlastnosti
českého
znakového
jazyka

Kromě výše uvedených odlišností disponuje český znakový jazyk i několika specifickými vlastnostmi, které český jazyk nemá a které se spolu s dalšími gramatickými vlastnostmi podílejí na výsledné podobě znakového projevu. Patří mezi ně zejména:

- procesy inkorporace – při kterých se využívá simultaneity a existence znakového jazyka v trojdimenzionálním prostoru a při kterých dochází k slučování původně izolovaných znaků a k jejich pronikání do sebe;
- existence klasifikátorů – zástupných znaků (s povahou morfémů), které se spojují s jinými a zastupují určitý význam;
- vizualizace prostoru – pomocí níž je možné jednoduše a rychle velmi detailně popsat vlastnosti daného předmětu a prostorové souvislosti.

Variantnost
českého
znakového
jazyka

Podobně jako český jazyk existuje i český znakový jazyk v několika varietách. V národním českém jazyce existuje např. varieta formální (spisovná čeština), používaná zejména v oficiálním styku a písemné formě, a varieta konverzační (čeština hovorová), kterou komunikujeme v soukromí. V komunikačním procesu jakýmkoli jazykem (tedy i českým znakovým jazykem) dochází spontánně ke střídání různých jazykových kódů a variet v závislosti na konkrétní situaci (tzv. diglosii). (srov. např. Homoláč, 1998) Variantnost českého znakového jazyka je přirozeným jevem, vzniká v rámci jeho dlouhodobého vývoje a projevuje se zejména v jeho lexikální složce (znakové zásobě). Nejčastější příčiny vzniku variet jsou tyto:

- přirozený vývoj znaků,
- vliv gramatiky českého znakového jazyka (inkorporace apod.),
- regionální aspekt,

- sociální aspekt,
- generační a věkový aspekt.

Postavení českého znakového jazyka a jeho vnímání samotnými osobami se sluchovým postižením stejně jako slyšící většinou se v průběhu času vyvíjí. Z původně podceňovaného a mnohdy zatracovaného komunikačního systému se díky postupujícím výzkumným pracím postupně stává oficiálně a formálně uznávaný jazyk. I když vnitřní přesvědčení mnoha zainteresovaných osob (sluchově postižených, rodičů, odborníků, pedagogů, lékařů, úředníků apod.) není dosud zcela ve stadiu plného přijetí českého znakového jazyka jako plnohodnotného jazyka, jeho akceptace pomalu probíhá.

Status českého znakového jazyka

Jedním z nejvýznamnějších počinů ve prospěch zvýšení statusu českého znakového jazyka bylo roku 1998 přijetí zákona o znakové řeči č. 155/1998 Sb., který uznává český znakový jazyk za rovnocenný ostatním jazykům, jako jsou čeština, němčina, angličtina a další. Neslyšící občané mají proto, stejně jako slyšící, právo získávat informace ve svém jazyce. Z tohoto zákona tedy vyplývá nárok sluchově postižených lidí používat ve styku se slyšícími znakový jazyk. Znakový jazyk plně nahrazuje v komunikaci neslyšících mluvenou řeč a v životě sluchově postižených hraje, podobně jako mluvená řeč u slyšících, nepostradatelnou roli. Podle tohoto zákona mají neslyšící při návštěvě lékaře, vyřizování úředních záležitostí, soudním řízení apod. nárok na tlumočnické služby.

Zákon o znakové řeči (1998)

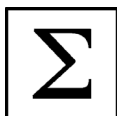
I přes nepochybně obecně pozitivní dopad tohoto zákona došlo kvůli chybně zvolené terminologii k oficiálnímu zavedení lingvisticky nesprávného termínu „znaková řeč“ (viz dále) a jeho vymezení jako nadřazeného pojmu pro český znakový jazyk a znakovanou češtinu. 10 let po schválení zákona o znakové řeči proběhla jeho novelizace a současně přejmenování na zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. V novelizované verzi zákona se nově objevuje zmínka o taktilní verzi českého znakového jazyka pro hluchoslepe a došlo k odstranění termínu „znaková řeč“ z celého textu zákona. Status českého znakového jazyka má tedy počínaje rokem 1990 vzestupnou tendenci a jeho aktuálně probíhající lingvistický výzkum a stoupající popularita mezi laickou i odbornou veřejností jsou příslibem jeho dalšího růstu a rozvoje.

Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob (2008)

Důležitá pasáž

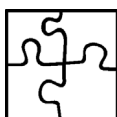
Široká veřejnost je zvyklá typický způsob komunikace neslyšících pomocí znaků nesprávně označovat jako „**znaková řeč**“. Svou roli v používání tohoto pojmu sehrála dřívější neznalost lingvistiky znakových jazyků a zejména pak výše zmíněný zákon o znakové řeči. Pojem „znaková řeč“ je poměrně často využíván v běžné terminologii i přesto, že je z lingvistického hlediska nesprávný. „*Řečí totiž lingvistika rozumí individuální a neopakovatelné akty lidských promluv, konkrétní projev/y jazyka*“ (Macurová 2001, s. 70), nikoli tedy ucelený systém jednotek (znaků, slov) a pravidel jejich spojování do větších celků – v tomto případě je na místě termín „jazyk“. Obdobně nesmyslně by působily termíny „česká řeč“, „anglická řeč“, „ruská řeč“, které jazykově gramotný člověk pro označení příslušného jazykového systému nikdy nepoužije. Termín „znaková řeč“ je tak v souladu s výše uvedenou definicí Macurové možné použít jen pro **pojmenování konkrétního komunikačního aktu mezi lidmi, pokud spolu komunikují pomocí některého znakového systému**. Jedná se tedy o synonymum pojmu „znakování“, aniž bychom však specifikovali, zda spolu oba komunikační partneři komunikují znakovým jazykem, znakovanou češtinou, systémem Makaton apod. Vzhledem k nejednoznačnosti tohoto pojmu je však vhodné se mu vyhýbat.

Znaková řeč

Shrnutí a praktická doporučení

- Český znakový jazyk je plnohodnotný a svébytný jazyk, který se svými parametry, pravidly a vlastnostmi diametrálně odlišuje od českého jazyka (na rozdíl od audio-orálních mluvených jazyků má existenci vizuálně-motorickou). Náročnost jeho dostatečného zvládnutí slyšícím uživatelem češtiny je minimálně srovnatelná s náročností plynulého zvládnutí jakéhokoli jiného cizího jazyka a vyžaduje mnohaleté náročné studium. Při kontaktu s neslyšícím studentem, který je uživatelem znakového jazyka, je proto vhodnější využít služeb erudovaného a kvalitního tlumočníka.
- Znakový jazyk neslyšících není univerzální a mezinárodní, jednotlivé národy mají své vlastní znakové jazyky, které se od sebe liší znakovou zásobou i gramatikou. I přesto jsou uživatelé těchto odlišných národních znakových jazyků schopni se navzájem na základní konverzační úrovni díky jejich vizuálně-motorickému charakteru dorozumět.
- Vzhledem k tomu, že národní znakové jazyky neslyšících jsou dnes lingvisty již plně uznávány jako plnohodnotné jazyky, je možné pomocí nich vyjádřit jakékoli sdělení. Díky specifickým vlastnostem znakového jazyka je rychlost jeho produkce z komplexního pohledu zhruba stejná jako komunikace mluvenou řečí. Vizuálně-motorická existence znakového jazyka však způsobuje, že nemá prakticky využitelnou psanou formu, a není ho tedy možné graficky zaznamenat (je tedy třeba celý znakový projev buď zachytit v podobě videozáznamu nebo jeho obsah zapsat v jiném jazyce).
- Znakový jazyk neslyšících bývá často nesprávně označován jako znaková řeč. Pomineme-li významovou nesprávnost tohoto pojmu (řeč je konkrétní způsob použití nějakého jazyka), může být používání termínu „znaková řeč“ matoucí, protože nespecifikuje, zda se jedná o český znakový jazyk nebo znakovanou češtinu. Je tedy vhodné se tomuto pojmu zcela vyhýbat.

Řešení

„Přednáška začíná v osm hodin ráno.“

Literatura

Seznam použité literatury:

1. EVANS, L. 2001. *Totální komunikace, struktura a strategie*. Hradec Králové: Pedagogické centrum, 89 s. ISBN 80-238-7915-4.
2. Homoláč, J. 1998. *Komunikace neslyšících. Sociolingvistika (antologie textů)*. Praha: FF UK, 161 s. ISBN 80-85899-40-X.
3. HRUBÝ, J. 1998. *Průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu – 2. díl*. Praha: FRPSP, 328 s. ISBN 80-7216-075-3.
4. Hrubý, J. 1999. *Průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu – 1. díl. 2., aktual.* vyd. Praha: FRPSP, 396 s. ISBN 80-7216-096-6.
5. JANOTOVÁ, N. 1999. *Odezírání u sluchově postižených*. Praha: SEPTIMA, 52 s. ISBN 80-7216-82-6.
6. KOMORNÁ, M. 2008. *Psaná čeština českých neslyšících – čeština jako cizí jazyk*. 2. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 79 s. ISBN 978-80-87218-29-7.
7. KOTVOVÁ, M.; KOMORNÁ, M. 2008. *Praktický kurz znakované češtiny*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 79 s. ISBN 978-80-87218-26-6.

8. KRAHULCOVÁ, B. 2001. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 303 s. ISBN 80-246-0329-2.
9. LECHTA, V. 2002. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Praha: Portál, 191 s. ISBN 80-7178-572-5.
10. MACUROVÁ, A. 1996. Proč a jak zapisovat znaky českého znakového jazyka (Poznámky k diskusi). *Speciální pedagogika*, roč. 6, č. 1, s. 5–20. ISSN 0862-1632.
11. MACUROVÁ, A. 2001. Poznáváme český znakový jazyk. (Úvodní poznámky). *Speciální pedagogika*, roč. 11, č. 2, s. 69–75. ISSN 1211-2720.
12. SLÁNSKÁ-BÍMOVÁ, P.; OKROUHLÍKOVÁ, L. 2008. *Rysy přirozených jazyků – Český znakový jazyk jako přirozený jazyk, Lexikografie – Slovníky českého znakového jazyka*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 215 s. ISBN 978-80-87153-91-8.
13. SOURALOVÁ, E. 2005. *Surdopedie II*. Olomouc: Univerzita Palackého, 45 s. ISBN 80-244-1008-7.
14. TARCSIOVÁ, D. 2008. *Pedagogika sluchovo postihnutých*. Bratislava: MABAG, 102 s. ISBN 978-80-89113-52-1.

Právní normy:

1. Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob.

Internetové zdroje:

1. www.nrzp.cz

3 Technické pomůcky pro osoby se sluchovým postižením

Negativní důsledky sluchového postižení pomáhají alespoň částečně eliminovat nej-různější technické kompenzační pomůcky, které různými podpůrnými (augmentativními) nebo náhradními (alternativními) mechanismy zprostředkovávají osobám se sluchovým postižením zvukové informace. Technické kompenzační pomůcky tak pro osoby se sluchovým postižením představují nedílnou součást jejich každodenního života a zásadní měrou se podílejí na jeho kvalitě. Je proto třeba respektovat jejich užívání i ze strany studentů se sluchovým postižením a přizpůsobit se tak jejich přáním a potřebám.

3.1 Sluchadla

Nejrozšířenější a také nejznámější kompenzační pomůckou pro osoby se sluchovým postižením jsou tzv. individuální zesilovače zvuku neboli sluchadla (někdy též označována jako naslouchátka). Účelem sluchadel je účinnější přenos zvuku do vnitřního ucha tak, že sluchadla zvuk v závislosti na svém nastavení patřičně zesílí. Jsou však určena pouze lidem se zachovanými zbytky sluchu (pro osoby s hluchotou nemají význam, protože ani s maximálním zesílením nedokážou vyvolat sluchový vjem). Sluchadla se dělí podle tří hledisek:

- podle konstrukčního provedení,
- podle způsobu zpracování signálu,
- podle druhu vedení zvuku.

Každé sluchadlo se skládá z několika součástí, z nichž některé mohou být integrovány v jeden celek. Zvuk z okolního prostředí je zachycován prostřednictvím elektretových mikrofónů a dále předáván do zesilovače a potenciometru. Odtud je zesílený elektrický signál přenesen do reproduktoru (případně vibrátoru pro kostní vedení), kde je opět přeměněn na zvuk a následně vyslán do ušní tvarovky. Součástí každého sluchadla je zdroj elektrické energie (baterie), vypínač, případně další ovládací prvky (např. přepínač indukčního snímače) a zařízení (zvukovodná hadička, regulátor hlasitosti apod.). Přítomnost jednotlivých součástí je dána zejména konstrukcí sluchadla. Součástí krabičkových, brýlových a závěsných sluchadel je rovněž ušní tvarovka, která dokonale vyplní prostor boltce tak, aby nedocházelo k únikům zesíleného akustického signálu. Individuální tvarovky jsou vytvořeny podle odlitku ucha konkrétní osoby, univerzální tvarovky je možno volně zakoupit ve specializovaných prodejnách.

*Součásti
sluchadla*

Podle konstrukčního provedení (případně tvaru nebo vzhledu) se sluchadla dělí na:

- krabičková (kapesní),
- brýlová,
- závěsná,
- nitroušní (boltcová, zvukovodová a kanálová).

*Typy sluchadel
podle
konstrukčního
provedení*

Každý z uvedených typů sluchadel má své výhody i nevýhody. Čím větší je sluchadlo, tím vyšší může být jeho výkon. Čím je naopak sluchadlo menší, tím hlouběji je lze umístit do zvukovodu. Menší sluchadla také poskytují přirozenější sluchový vjem (např. přesnější akustickou prostorovou orientaci). Se zmenšující se velikostí sluchadla ovšem nepřímě úměrně vzrůstá jeho výrobní a pořízovací cena. Spoustě uživatelů vyhovuje menší nápadnost miniaturizovaných sluchadel, která však s sebou někdy nese zvýšené obtíže v komunikaci. Komunikační partner, který zpozoruje u nedoslýchavého sluchadlo, podvědomě upraví své chování tak, aby bylo jeho vyjadřování srozumitelnější (zesílí hlas, zpomalí tempo řeči, začne lépe artikulovat apod.). Pokud ovšem o sluchadle neví a neví ani o přítomné nedoslýchavosti, může být charakter dané situace pro nedoslýchavého překážkou (např. přerušování zrakového kontaktu, tichý hlas).

Obrázek 3: Nejpoužívanější typy sluchadel

(Převzato z www.kntb.cz/abmulance-orl)

*Typy sluchadel
podle způsobu
zpracování
signálu*

Podle způsobu, jak zpracovávají zaznamenaný akustický signál, dělíme sluchadla na:

- analogová a
- digitální.

Oba dva typy se od sebe liší principem úpravy a zesílení zachyceného zvuku a jeho opětovné přeměny na akustický signál (zvuk) šířený dále do zvukovodu. Historicky starší a funkčně jednodušší jsou analogová sluchadla.

*Analogová
sluchadla*

Analogová sluchadla (někdy také tzv. klasická sluchadla) převádějí pomocí mikrofonu zachycený zvuk na analogický (spojitý) elektrický signál, který je následně zesílen (dle daného individuálního nastavení) a poté opět převeden reproduktorem na změny akustického tlaku (zvuk). Jejich výhodou je obvykle nízká cena a poměrně nízká spotřeba energie, nevýhodou pak nižší výkon a kvalita poslechu. (Hrubý, 1998)

*Digitální
sluchadla*

Digitální sluchadla analogový elektrický signál navíc prostřednictvím digitálního měniče (původně analogový signál je přeměněn na řadu čísel), mikroprocesoru a aktuálního

nastavení softwaru sluchadla detailně zpracují (vyfiltrování rušivých a nadbytečných zvuků, zesílení atd.). Upravená data jsou následně předána do analogového měniče a do reproduktoru, který je přemění zpět na zvuk.

Oproti klasickým (analogovým) sluchadlům tedy mají digitální sluchadla řadu výhod, stejně jako je např. zjevný rozdíl v kvalitě pozemního televizního digitálního vysílání v porovnání s vysíláním analogovým. Pro řadu osob se sluchovým postižením jsou však výkonná digitální sluchadla prozatím obtížně dostupná kvůli vysoké ceně, která se v případě nejkvalitnějších typů pohybuje v řádech desítek tisíc korun (současný systém hrazení kompenzačních pomůcek neposkytuje dostatečnou finanční podporu). Vyšší výkonnost sluchadel rovněž znamená vyšší energetickou náročnost, a tedy větší spotřebu baterií.

Poměrně častým problémem uživatelů sluchadel je jejich pískání, které je důsledkem vzniku akustické zpětné vazby. K té dochází tehdy, uniká-li sluchadlem zesílený zvuk ze zvukovodu ven do vnějšího prostředí. Takto emitovaný zvuk je sluchadlem opět zachycen, zesílen do zvukovodu, až dojde k lavinovitému zesílení, které se projeví pískáním (podobně jako se „rozpíská“ zvuková aparatura, když umístíme mikrofon před na ni napojené reproduktory). Příčinou úniku zesíleného zvuku ze zvukovodu je u závěsných sluchadel obvykle špatně těsnící ušní tvarovka, případně prasklina ve zvukovodné hadičce. U nitroušních sluchadel (zvláště pak kanálových sluchadel) je na vině obvykle nadměrně zesílený zvuk, který rozvibruje stěnu zvukovodu, a dostane se tak zpět před sluchadlo (okluze).

*Pískání
sluchadel –
akustická
zpětná vazba*

Samotný uživatel sluchadla obvykle pískání neslyší, protože frekvence emitovaného zvuku je zpravidla na vysokých frekvencích (2 až 3 kHz), které většina nedoslýchavých nevnímá. (Hrubý, 1998) Pískání je však velmi obtěžující pro okolí, vyřazuje sluchadlo de facto z provozu (je zahlceno rezonancí) a značně zvyšuje spotřebu energie, čímž zkracuje životnost baterie. Kromě akutního zeslabení nebo vypnutí sluchadla je tedy třeba co nejdříve odhalit příčinu pískání a odstranit ji. Moderní digitální sluchadla dokážou vznik akustické zpětné vazby rozpoznat a frekvenční pásmo vybuzeného pískání zeslabit. Současně s tím však mohou být zeslabeny i zvuky, které jsou žádoucí, a může tak dojít k poklesu poslechového komfortu. I u moderních digitálních sluchadel je proto nutné provádět pravidelnou údržbu a kontrolu.

Posledním kritériem dělení sluchadel je způsob vedení zesíleného zvuku. Kromě všech výše popsaných sluchadel pro vzdušné vedení (pomocí přenosu zesíleného zvuku do zvukovodu směrem k ušnímu bubínku) jsou používána i sluchadla pro vedení kostní. Svou konstrukcí jsou shodná se sluchadly krabičkovými, brýlovými nebo závěsnými, místo reproduktoru však mají zabudován malý vibrátorek, který je náhlavní sponou (nebo např. postranicí brýlí) přitisknut ke kosti skalní za uchem. Svými vibracemi tak rozechvívá kostru hlavy (lebku), přes kterou se zvukové vlny dostanou až k hlemýždi (kochlee) ve vnitřním uchu. Z funkce je tak zcela vyřazen převodní aparát vnějšího ucha (ušní boltec, zevní zvukovod, bubínek) a středního ucha (středoušní dutina, sluchové kůstky a oválné okénko). Sluchadla pro kostní slyšení jsou tedy vhodná pro osoby s převodní nedoslýchavostí, v praxi jsou však přidělována pouze jedincům s nevyvinutým nebo značně zdeformovaným zvukovodem. Oproti sluchadlům se vzdušným vedením mají totiž mnohem vyšší spotřebu energie, špatně zesilují vysoké kmitočty a mohou způsobovat otlaky kůže.

*Sluchadla pro
kostní slyšení*

**Sluchadlo
BAHA**

Vylepšenou verzí sluchadla pro kostní slyšení je tzv. sluchadlo BAHA (z anglického Bone Anchored Hearing Aid = do kosti ukotvené sluchadlo). Jeho princip spočívá v přenosu vibrací z externího vibrátorku do skeletu hlavy pomocí voperovaného titanového šroubu, na jehož vnější část je sluchadlo „přicvaknuto“. Sluchadlo má svou vlastní elektroniku principiálně podobnou sluchadlu závěsnému (reproduktor je však nahrazen vibrátorkem). Kašpar (2008) uvádí, že kromě zlepšení čistoty přenosu se zvětší zesílení zvuku asi o 10 dB.

**Doplňkové
příslušenství
sluchadel**

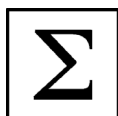
Součástí sluchadel některých typů mohou být i různá přídavná zařízení a doplňkové funkce, které dále rozšiřují možnosti jejich využití ve specifických situacích. Kromě standardního způsobu zachycování zvuku z okolního prostředí pomocí mikrofону dokáže většina současných sluchadel prostřednictvím zabudovaného **indukčního snímače** přijímat i elektromagnetické pole. Toto elektromagnetické pole je vybuzeáno indukční smyčkou (viz dále) a mění se podle charakteru příslušného zvuku (stejně elektromagnetické pole se tvoří např. i ve sluchátku běžného telefonu). Pomocí přepínače sluchadla lze poté vybrat, z jakého zdroje má sluchadlo informace přijímat (M – mikrofón, T – indukční snímač, MT – mikrofón i indukční snímač dohromady). Výhodou příjmu zvuku v podobě elektromagnetického pole je nízké rušení okolními nežádoucími zvuky a nezávislost na vzdálenosti od zdroje zvuku (proto se hodí pro poslech např. v divadlech nebo kinech vybavených indukční smyčkou, používání telefonu apod.).

Závěsná sluchadla mohou být rovněž doplněna různými **přídavnými adaptéry** (tzv. botičkami), které jsou přímo napojeny na unifikovaný konektor sluchadla a umožňují přímý poslech zařízení (např. televize, rádia, vysílačky, FM systému, bezdrátového směrového mikrofónu), se kterým jsou spojeny. Výhodou tohoto přímého spojení je podobně jako u využití indukčního snímače eliminace rušivých zvuků a současně nezávislost na vzdálenosti zdroje zvuku.

Obrázek 4: Sluchadlo s přídavným adaptérem (botičkou)

(Převzato z www.audiologyonline.com)

Shrnutí a praktická doporučení

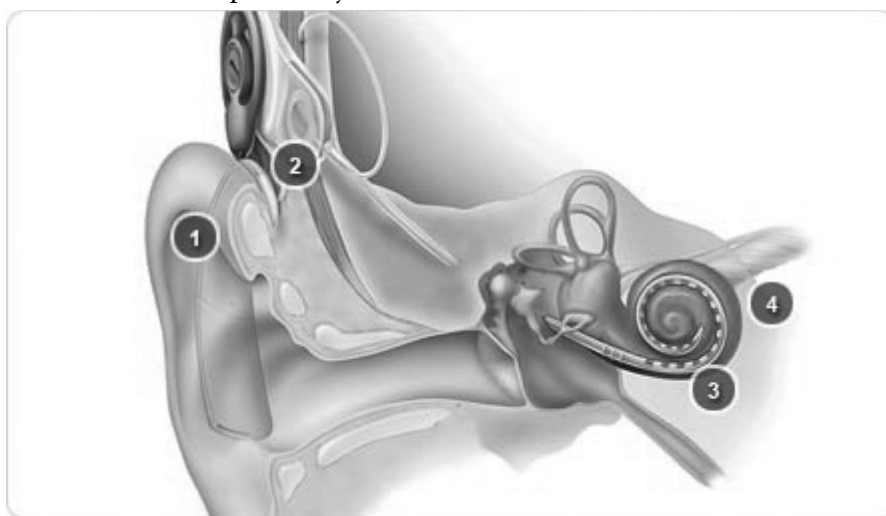
- **Individuální zesilovače sluchu – sluchadla** – se používají v několika konstrukčních provedeních (nejčastější jsou závěsná, zvukovodová, kanálová, pro kostní slyšení) a liší se i principem fungování (analogová a digitální). Svou funkcí zesilují dle předem daného nastavení zvuku okolního prostředí, a tak více či méně snižují sluchovou ztrátu jejich uživatelé.

- Pouze v případě osob s lehkými stupni sluchového postižení (lehkou nedoslýchavostí) dokážou sluchadla zesilovat okolní zvuky do takové míry, že nejsou při vnímání mluvené řeči nijak handicapováni. U osob se středními stupni sluchového postižení jsou využitelná spíše pro podporu odezírání, v případě osob neslyšících pak praktický účinek při vnímání mluvené řeči téměř nemají, a většinou se tedy ani nepoužívají.
- Součástí individuálních sluchadel jsou i různá přídavná zařízení, která jejich uživateli zlepšují poslechový komfort a pomáhají eliminovat nežádoucí rušivé zvuky z okolí. Disponuje-li student takovým zařízením, je třeba se přizpůsobit jeho žádosti a zařízení při komunikaci náležitě používat.
- Při používání zapnutého sluchadla může dojít k akustické zpětné vazbě, která se projevuje více či méně hlasitým pískáním. Pískající sluchadlo v tu chvíli přestane efektivně zesilovat, ruší okolní prostředí a způsobuje rychlejší vybíjení napájecí baterie. Vzhledem k tomu, že samotný uživatel sluchadla takové pískání většinou neslyší, je třeba jej na tuto situaci upozornit.

3.2 Kochleární implantát

Mezi technické pomůcky pro osoby se sluchovým postižením patří i kochleární implantát (CI), jehož uživatelem je stále více dětí a dospělých. Kochleární implantáty jsou určeny pro zcela hluché jedince nebo jedince s prakticky nevyužitelnými zbytky sluchu. Jejich princip je založen na elektrické stimulaci zachovaných vláken sluchového nervu, **imitují tedy funkci poškozeného hlemýžďe vnitřního ucha (kochley)**. Zvukový signál zachycený mikrofonom je podobně jako v analogovém sluchadle transformován na sled elektrických impulzů, které jsou přeneseny do implantovaného obvodu umístěného pod kůží za ušním boltcem, kde jsou dále příčinně zpracovány. Z tohoto obvodu vycházejí elektrody, které jsou zavedeny do vnitřního ucha, dráždí vlákna sluchového nervu a vyvolávají sluchové vjemy.

Obrázek 5: Kochleární implantát a jeho umístění

- 1 – Řečový procesor zavěšený za ušním boltcem
- 2 – Vysílací cívka s mikrofonom a implantovaná přijímací cívka
- 3 – Multielektroda umístěná v hlemýždi (kochlee)
- 4 – Sluchový nerv

(Převzato z www.cochlear.com)

*Princip
činnosti
implantátu*

Jak je uvedeno výše, kochleární implantát funguje v první fázi podobně jako analogové sluchadlo, které pomocí mikrofonu (umístěného ve vysílací cívce) zachytává zvuky z okolního prostředí. Analogový elektrický signál je pak dále zpracován v řečovém procesoru, kde je zakódován dle určité kódovací strategie (viz např. Hrubý, 1998), a následně je vyveden zpět do vysílací cívky (lidově označované jako „volant“). Vysílací cívka je pomocí silného permanentního magnetu připevněna ke kůži, pod kterou je umístěna přijímací cívka zapouzdřená v keramickém nebo titanovém obalu. Z přijímací cívky je vyvedena referenční elektroda a aktivní multielektroda, která je vsunuta dovnitř kochley (z vysílací cívky se do implantované části přenáší i energie potřebná pro její napájení, vnitřní část implantátu tak nepotřebuje vlastní zdroj energie).

Současné nejmodernější implantáty disponují až 22 samostatně stimulovatelnými elektrodami. Stimulační proud protéká obvykle mezi dvěma sousedícími elektrodami (případně referenční elektrodou), čímž dochází k přenesení elektrických impulzů na nejbližší vlákna zakončení sluchového nervu. Odtud se elektrický impulz dostane již standardní cestou (svazkem sluchového nervu) do sluchového centra v mozku. I přes značný posun v kvalitě moderních kochleárních implantátů nedokážou ani tyto dosáhnout kvality přirozené funkce zdravé kochley, která disponuje desítkami tisíc vláskových buněk. Není proto možné předpokládat, že kochleární implantát svému nositeli zcela navrátí sluch a učiní z něj člověka slyšícího.

I přes zcela zdařilou operaci a následnou komplexní rehabilitaci je třeba nadále považovat člověka s kochleárním implantátem za člověka se sluchovým postižením, který ovšem používá velmi kvalitní technickou pomůcku, jež mu dokáže v omezené míře zprostředkovat okolní zvuky. Z pohledu slyšícího komunikačního partnera je tedy nutné dbát na dodržování zásad pro zajištění efektivní komunikace s osobami se sluchovým postižením (viz zejména kapitoly 2.1 *Mluvená řeč* a 2.3 *Odezírání*). V České republice se při implantaci dětí i dospělých používá implantát značky Nucleus australské firmy Cochlear a k srpnu 2012 bylo implantováno cca 460 dětí a více než 100 dospělých. (srov. např. www.ckid.cz, www.suki.cz, www.kochlear.cz)

Shrnutí a praktická doporučení

- Kochleární implantát je velmi sofistikovaná technická pomůcka, která má charakter neuroprotézy a dokáže do značné míry zprostředkovat sluchové vjemy i těm osobám, jejichž sluchová ztráta by svým rozsahem nebo charakterem znemožnila používání standardních individuálních zesilovačů sluchu – sluchadel.
- Ani plně funkční kochleární implantát však nedokáže sluchovou ztrátu zcela odstranit, k jeho nositeli je tedy třeba přistupovat dle vhodných komunikačních zásad. Zvláště nepříjemné jsou pro uživatele kochleárních implantátů situace, kdy dochází k rušení poslechu různými nežádoucími zvuky z okolního prostředí (např. ruch z ulice otevřeným oknem, hromadná diskuze studentů), je proto třeba je maximálně eliminovat.

3.3 Kolektivní pomůcky pro zesílení a přenos zvuku

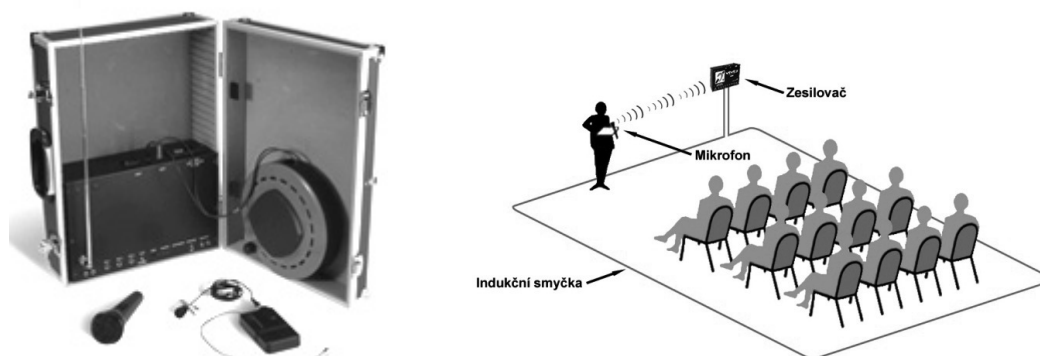
Kromě individuálních zesilovačů zvuku, kterými jsou různé druhy sluchadel nebo kochleární implantáty, jsou osobami se sluchovým postižením používány i různé technické pomůcky s možností využití více uživateli (se sluchovým postižením i slyšícími) současně. Jsou tak vhodné zvláště v situacích, kdy je komunikaci přítomno více osob se sluchovým postižením, a není tak možné pro všechny účastníky se sluchovým postižením zajistit optimální podmínky k poslechu (např. dodržení optimální vzdálenosti, správného nasměrování mikrofonů sluchadel, nelze eliminovat zvýšený hluk apod.). Kolektivní pomůcky jsou vhodné i pro opačnou situaci, kdy je jedinec se sluchovým postižením přítomen komunikaci více současně komunikujících slyšících osob, což s sebou rovněž přináší ztížení poslechových podmínek (např. souběžné hovory, vzdálenost komunikujících apod.). Kolektivní pomůcky pro zesílení a přenos zvuku tak nacházejí největší uplatnění zejména v edukaci (ve speciálních školách i v integrovaných podmínkách), různých volnočasových aktivitách nedoslýchavých (klubová setkání, společenské akce), případně v jiných specifických prostředích (divadla, kina apod.). Většinou přímo spolupracují s individuálními zesilovači sluchu (sluchadly nebo implantátem) a v dané chvíli tvoří ucelenou a propojenou soustavu.

Mezi kolektivní pomůcky patří i indukční smyčky, které spolupracují s individuálními sluchadly. Indukční smyčka mění analogový elektrický signál na elektromagnetické pole, které je sluchadlem pomocí indukčního snímače zachycováno kdekoli uvnitř celé plochy, která je smyčkou ovinuta. (Hrubý, 1998) Výhodou použití indukční smyčky je fakt, že takto zachycený signál není zkreslován okolním prostředím a zvuk šířený smyčkou pochází jen z připojeného mikrofonu, a posluchač tak při přepnutí sluchadla na výhradní poslech indukční smyčky (poloha T) není rušen okolním hlukem. Další výhodou použití indukční smyčky je možnost nastavení většího zesílení sluchadla, protože kvůli deaktivovanému mikrofonu sluchadla nemůže dojít ke vzniku akustické zpětné vazby (pískání) sluchadla. (Kašpar, 2008)

*Indukční
smyčka*

Indukční smyčky proto našly využití nejen ve školách pro sluchově postižené, ale i v klubech pro neslyšící, divadlech, kinech, koncertních sálech, nádražních halách a jiných veřejných prostorech. (Místa vybavená indukční smyčkou jsou obvykle označena modrou nálepkou s nakresleným piktogramem ucha.) Indukční smyčky je možné zakoupit již v kompaktní, „hotové“ podobě (včetně mikrofonu, zesilovače i cívky s indukčním drátem), případně je vyrobit na míru konkrétní místnosti a uživatelům (např. v učebnách, domácnostech). Poměrně populární jsou i individuální indukční smyčky, které uživatelé nosí přehozené kolem krku a signál do nich přijímají pomocí některého bezdrátového zařízení (např. pojítka – viz dále).

Obrázek 7: Indukční smyčka (přenosná) a její použití v místnosti

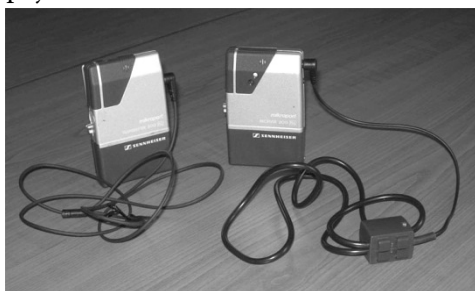

(Převzato z www.vivid-acoustics.com)

Pojítka

Další technickou pomůckou, která usnadňuje komunikaci s osobami se sluchovým postižením (resp. zkvalitňuje jejich poslech), jsou tzv. pojítka. Tvoří je dvě základní jednotky – vysílačka a přijímač. Vysílačka bývá obvykle umístěna za opaskem nebo v kapse mluvčího a je doplněna mikrofonem, připnutým např. ke klopě, vázance nebo svetru tak, aby byl co nejbližší ústům mluvčího. Přijímač má uživatel se sluchovým postižením obvykle umístěn někde na oblečení a je doplněn sluchátkem, příp. malou indukční smyčkou přehozenou kolem krku. Ke spojení mezi vysílačkou a přijímačem je možné použít infračerveného záření (INFRA-ROT pojítka) nebo rádiového vysílání (FM pojítka). Pojítka na principu infračerveného záření jsou schopna přenášet signál v rámci jedné místnosti a vyžadují přímou „viditelnost“ mezi vysílačkou a přijímačem (nesmí být tedy umístěn např. v kapse), zatímco pojítka využívající rádiové vysílání mají dosah i přes stěny místností a mohou fungovat i v celé budově. V tom případě je nutné naladit všechna pojítka v objektu na takové frekvence, aby nedocházelo k jejich vzájemnému rušení.

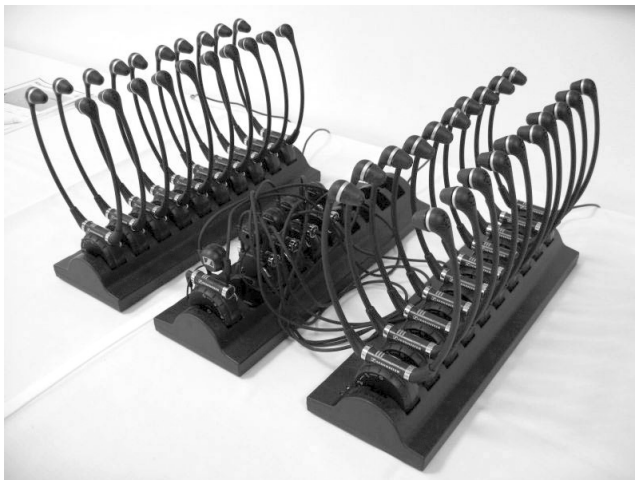
Obrázek 8: Rádiové FM pojítka

FM systémy

Na podobném principu jako pojítka fungují i bezdrátové systémy, které sestávají z jednoho vysílače a jednoho nebo více přijímačů. Od mluvčího s mikrofonem (ručním nebo kravatovým) se signál rádiovým signálem šíří do okolí, kde je přijímán stetoskopickými sluchátky, případně přijímačem s indukční smyčkou. Přijímač je možné napojit i na vstup kochleárního implantátu.

Obrázek 9: FM systém Sennheiser SET 840 se stetoskopickými sluchátky a přijímači s indukční smyčkou (řada uprostřed)

(Převzato z www.audionika.cz)

Jednou z výhod pojítek je možnost použití více přijímačů několika uživateli současně k jednomu vysílači (např. v rámci jedné vyučovací třídy) nebo naopak více vysílačů naladěných na stejnou frekvenci s jedním přijímačem. Mikrofon ani přijímače nijak nepřekázejí mluvčímu v jeho pohybech, gestikulaci a nevyžadují žádnou obtížnou obsluhu. Pojítka i FM systémy jsou využitelné především při vyučování, na konferencích atd. Nevýhodou systémů s mikrofonem umístěným na oblečení je fakt, že nezachycují zvuky a hlasy, které se ozývají v ostatních prostorách místnosti (např. při hromadných diskuzích), a dále pak poměrně vysoká cena, pohybující se v řádu několika desítek tisíc korun.

Shrnutí a praktická doporučení

- V současné době je na trhu dostupná řada rozmanitých pomůcek, které studentům se sluchovým postižením umožňují zkvalitnit poslechové podmínky prostřednictvím různých systémů, které bezdrátově přenášejí hlas od mluvčího k jejich přijímači. Výhodou těchto systémů je fakt, že student není při poslechu přednášejícího rušen nežádoucími okolními ruchy. V případě, že student přijde s požadavkem využití této pomůcky ve výuce, mělo by mu být vyhověno.

Literatura

Seznam použité literatury:

1. HRUBÝ, J. 1998. *Průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu – 2. díl*. Praha: FRPSP, 328 s. ISBN 80-7216-075-3.
2. KAŠPAR, Z. 2008. *Technické kompenzační pomůcky pro osoby se sluchovým postižením*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 117 s. ISBN 978-80-87218-15-0.

Internetové zdroje:

1. www.audiologyonline.com
2. www.audionika.cz
3. www.ckid.cz
4. www.cochlear.com
5. www.kntb.cz/abmulance-orl
6. www.kochlear.cz
7. www.suki.cz
8. www.vivid-acoustics.com

4 Služby poskytované studentům se sluchovým postižením

Studentům se sluchovým postižením jsou v rámci jejich vysokoškolského studia i při činnostech se studiem souvisejících poskytovány speciální služby, které přispívají k odstranění sociálního i komunikačního handicapu a vyrovnávají jejich studijní příležitosti. Tyto služby jsou studentům se sluchovým postižením dle platné legislativy (zejm. dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a dle zákona č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob) poskytovány zdarma a na českých vysokých školách je zpravidla realizují vysokoškolská servisní a poradenská centra (na UP v Olomouci je to Centrum podpory studentům se specifickými potřebami) dle interních směrnic (*Směrnice rektora UP č. B3-11/11 Uchazeči a studenti se specifickými potřebami na Univerzitě Palackého v Olomouci*).

Kromě služeb obecného charakteru, které jsou společné se studenty s jinými typy postižení (prodloužený čas u zkoušek, speciálněpedagogické, psychologické, sociální nebo profesní poradenství, pomoc při zpracování individuálních studijních plánů, zapůjčování pomůcek aj.), jsou studentům se sluchovým postižením poskytovány i specifické služby zaměřené zpravidla na eliminaci komunikační bariéry, které velmi často přímo ovlivňují výuku nebo vyžadují jisté organizační zásahy.

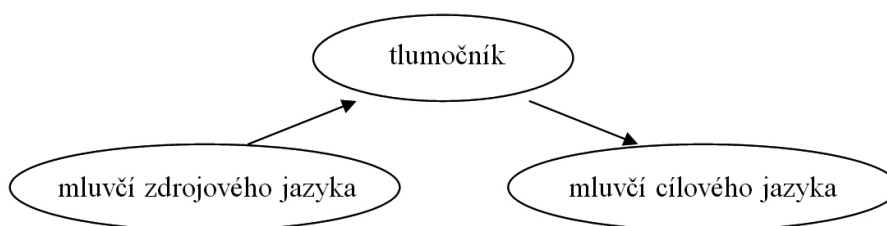
4.1 Tlumočení

Jako tlumočení bývá obecně označován **ústní převod sdělení z jednoho jazyka do druhého při projevu nebo rozhovoru** (převod písemného sdělení je označován jako překlad). V případě národních znakových jazyků tedy skutečně můžeme použít termín tlumočení (**translace**), protože ty jsou považovány za plnohodnotné jazyky. V případě převodu informací z nebo do znakové češtiny nebo jiných znakových jazyků je na místě termín transliterace, protože nedochází k převodu informací do jiného jazyka, ale „pouze“ k jejich manuálnímu zakódování nebo naopak dekodování. Rovněž v případě tzv. „**artikulačního tlumočení**“ se nejedná o skutečné tlumočení, ale o vizualizaci mluvené češtiny. (srov. Šebková, 2008) Z důvodu zjednodušení však budeme v následujícím textu používat pojem „tlumočení“ pro všechny výše uvedené situace.

*Definice
tlumočení*

Tlumočník často tlumočí **nejen mezi různými jazyky, ale i mezi kulturami** a může klientům pomáhat při orientaci v cizím prostředí. Zjednodušeně bývá někdy tlumočení označováno jako zprostředkování mostu mezi lidmi s rozdílnými komunikačními systémy a kulturami, za což jsou považovány i jazyky a kultury slyšících a neslyšících osob.

Obrázek 10: Komunikační trojúhelník při tlumočení

*Fáze procesu
tlumočení*

Každé tlumočení probíhá **z pohledu tlumočníka ve 3 fázích:**

- recepcce (přijímání informací sluchem v případě mluveného jazyka nebo zrakem v případě jazyka znakového a jejich analýza);
- translace (zpracování a uložení informací v krátkodobé paměti a jejich převod do cílového jazyka);
- reprodukce (prezentace informace v cílovém jazyce).

*Druhy
tlumočení
dle časové
souslednosti
jednotlivých
fází*

Podle časové souslednosti, v jaké uvedené fáze probíhají, rozlišujeme tlumočení:

- **Simultánní** (současné, souběžné), při kterém tlumočník převádí projev do cílového jazyka **okamžitě a souběžně** s původním sdělením. Všechny 3 fáze tak probíhají současně s minimálním zpožděním. Simultánní tlumočení je náročnější na výkon tlumočníka, jeho velkou výhodou je minimální časová prodleva mezi původní a přetlumočenou informací (časové zpoždění je pohyblivé a pohybuje se v rozmezí desetin sekundy až několika sekund). Nedochozí rovněž k „situačnímu vytržení“ účastníka komunikace, kterému je tlumočeno, protože se k němu informace dostává ve stejnou chvíli jako k ostatním účastníkům komunikace.
- **Konsekutivní** (následné), při kterém se tlumočník s mluvčím **pravidelně střídá** a tlumočí v pauzách původního projevu. Výhodou konsekutivního tlumočení je delší časový prostor pro tlumočníka na samotnou translaci, nevýhodou je nutnost zapamatování si tlumočených pasáží a vyšší časová náročnost celého tlumočení.
- **Z listu**, při kterém tlumočník bezprostředně převádí informace **z tištěného materiálu do cílového jazyka** (vždy tedy směrem do znakového jazyka). Obsah a smysl textu musí tlumočit přirozeně a plynule, měl by při tom zachovávat oční kontakt s příjemcem. Z časového hlediska je tlumočení z listu velmi úsporné, klade však vysoké nároky na tlumočnickovu schopnost rozdvojení pozornosti ve vztahu k vlastní činnosti. (Čeňková, 2008)

*Další způsoby
klasifikace
druhů
tlumočení*

V odborných publikacích se uvádí ještě několik dalších hledisek a klasifikací druhů tlumočení pro neslyšící, jako např. dle počtu zúčastněných osob, tlumočené situace nebo dle osobnosti klienta. (srov. Čeňková, 2008; Šebková, 2008; Toráčová, 2008; Červinková-Houšková, Kováčová, 2008)

*Faktory
ovlivňující
kvalitu
tlumočení*

Podle Čeňkové (2008) se na úrovni a kvalitě celé tlumočnické situace podílí řada faktorů, mezi které patří zejména:

1. situační kontext – charakter, obsah a délka tlumočení;
2. osobnost řečníka (mluvčího ve zdrojovém jazyce) – rychlost a srozumitelnost projevu, logické uspořádání a návaznost, úroveň komunikačních kompetencí v používaném jazyce aj.;

3. osobnost tlumočníka – úroveň komunikačních kompetencí v obou jazycích, znalost kulturního pozadí obou jazyků, znalost tématu, zkušenosti s tlumočením, aktuální únava apod.;
4. osobnost příjemce (mluvčího v cílovém jazyce) – úroveň komunikačních kompetencí v používaném jazyce, znalost tématu, specifické potřeby atd.

Při tlumočení znakového jazyka může docházet k řadě chyb, které tlumočnickou situaci devalvují a ve svém důsledku poškozují účastníky komunikace. Patří mezi ně zejména:

- označování (příp. oslovování) neslyšícího klienta ve 3. osobě (např.: „Řekněte mu...“);
- zatajování a zkreslování tlumočených informací ze strany tlumočníka;
- nevhodné rozestavení komunikujících partnerů a tlumočníka;
- únava tlumočníka;
- prolínání profesí tlumočníka a osobního asistenta.

Nejčastější chyby při tlumočení

Profesionální tlumočníci by měli při tlumočení dodržovat etický kodex tlumočníka znakového jazyka (převzato od České komory tlumočnicků znakového jazyka, www.cktzj.com), který stanovil tyto základní principy etického chování k ochraně tlumočnicků znakového jazyka a jejich klientů, slyšících i neslyšících:

Etický kodex tlumočníka

- Profesionální tlumočník je osoba, která za úplatu převádí jednoznačně smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Je mostem mezi slyšícím a neslyšícím účastníkem komunikace a jejich dvěma odlišnými jazyky a kulturami. Sám nic nevysvětluje, nepřidává ani neubírá. Tlumočí věrně způsob vyjádření, nemění význam ani obsah sdělení. Tlumočník se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.
- Tlumočník následuje způsob komunikace preferovaný neslyšícím klientem.
- Tlumočník přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem, kvalifikaci a přípravě. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce. Pokud tlumočník zjistí, že komunikace s daným neslyšícím klientem je nad jeho možnosti a schopnosti, tlumočení odmítne.
- Tlumočník přizpůsobuje své chování a oděv přiměřeně situaci, v jejímž rámci tlumočí.
- Tlumočník je vázán mlčenlivostí, která se týká všeho, co se dozví během tlumočení neveřejných jednání.
- Tlumočník neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, věk, rozumovou úroveň a pověst.
- Tlumočník má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj špatných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a poškodil tak klienta, svou osobu nebo profesi.
- Tlumočník sleduje vývoj své profese a její náplně u nás i ve světě, učí se znát kulturu Neslyšících, doplňuje své vědomosti týkající se problematiky sluchově postižených a cíleně zvyšuje svou profesionální úroveň.
- Tlumočník ctí svou profesi, usiluje o spolupráci s ostatními tlumočníky při prosazování a obhajobě společných profesionálních zájmů.
- Tlumočník zná etický kodex a dodržuje ho.

Z výše uvedeného vyplývá, že při komunikaci se studentem se sluchovým postižením za pomoci tlumočnicka **je nutné respektovat několik zásad**, jejichž dodržování zamezí nežádoucím situacím a problémům:

- Student se sluchovým postižením má dle zákona č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, **právo na svobodnou volbu** pro něj **nejvhodnějšího způsobu komunikace**, přičemž komunikační partner i tlumočnick jsou povinni jeho volbu respektovat.
- Tlumočníci, kteří poskytují tlumočnické služby vysokoškolským sluchově postiženým studentům, jsou náležitě **erudovaní profesionálové**, kteří dostatečně ovládají svou profesi, nesou za své jednání zodpovědnost a **dodržují příslušná pravidla a etické kodexy**.
- Přestože **tlumočnick** je technicky vzato přímým účastníkem komunikace mezi studentem se sluchovým postižením a jeho slyšícím komunikačním partnerem, tvoří v dané komunikační situaci pouze „**most**“ **mezi oběma stranami**. Všichni účastníci komunikace by se měli chovat tak, jako by tlumočnick ani přítomen nebyl. Student se sluchovým postižením musí být osloven přímo ve 2. osobě (nikoli ve 3. osobě „on má“, nebo dokonce „vyřídte mu“), stejně tak tlumočnick vyjadřuje sdělení v 1. osobě („chci vás poprosit“).
- Přestože tlumočnick přímo doprovází studenta se sluchovým postižením, před započítím tlumočení by se mělo **prostorové uspořádání jednotlivých osob upravit** tak, aby byl **tlumočnick co nejblíže slyšícímu účastníkovi komunikace** (např. na jeho straně stolu, vedle katedry, v ose mezi řečníkem a studentem). Je totiž nutné, aby student se sluchovým postižením mohl vedle tlumočené informace rovněž sledovat neverbální chování řečníka, případně samotný názorný výklad (poznámky na tabuli, powerpointovou prezentaci, videoukázku apod.). Při rozestavení osob se rovněž nutné dbát na to, aby **nebyl student se sluchovým postižením oslňován nepříjemným světlem** (např. proti oknu, bíle osvětlenou plochou projekčního plátna apod.). Pokud to situace umožňuje, je tedy nutné respektovat doporučení a požadavky samotného studenta, případně tlumočnicka.
- Pro zajištění co nejlepší úrovně tlumočení potřebují mít tlumočníci (zejména při tlumočení odborných přednášek, cvičení a seminářů) **v dostatečném předstihu příslušné materiály, ze kterých se mohou na tlumočení připravit**. Je proto vhodné, pokud se tlumočnick na vyučujícího s tímto požadavkem obrátí, poskytnout tlumočnickovi vhodné podklady tak, aby mohl náležitě nastudovat příslušnou terminologii, frazeologii apod. Tlumočnick je při tom samozřejmě vázán etickým kodexem a nesmí s těmito materiály a podklady bez výslovného souhlasu jejich autora nakládat jinak než k přípravě na tlumočení.
- Simultánní i konsektivní **tlumočení** je pro tlumočnicka **velmi psychicky náročnou a vyčerpávající činností** (plný výkon je tlumočnick zpravidla schopen podávat v kuse cca 20–30 minut). Celé tlumočení je tedy třeba organizačně zajistit takovým způsobem, aby narůstající únava tlumočnicka nezpůsobovala chyby, nedocházelo k nepřesnostem a nesprávnému pochopení tlumočené informace. V případě, že to charakter tlumočené situace umožňuje (např. individuální konzultace, výuka s variabilní náplní), je vhodné dbát na to, aby si mohl tlumočnick po cca 20 minutách alespoň na chvíli odpočinout a zkonsolidovat své síly a pozornost (např. krátkou přestávkou, zařazením činnosti, při které není třeba tlumočit, apod.). V případě, že se jedná o dlouhodobé tlumočení bez možnosti zařazení pauz pro tlumočnicka (např. frontální výuka na hromadných přednáškách), mělo by do tlumočení být zařazeno více tlumočnicků, kteří se v pravidelných intervalech střídají.

- I kvalitní a zkušení tlumočníci se mohou v průběhu tlumočení dostat do situace, kdy potřebují **zopakovat nebo upřesnit informaci ve výchozím jazyce** (z důvodu např. špatného porozumění z důvodu okolního ruchu, nesprávného pochopení informace). V tomto případě tlumočník řečníka obvykle požádá o zopakování informace, čemuž by mělo být vyhověno.
- Při všech typech tlumočení (znakového jazyka, znakované češtiny i artikulačním) je třeba myslet na fakt, že vyžadují intenzivní zrakový kontakt příjemce tlumočení a **student se sluchovým postižením tak nemůže zrak využívat k žádné jiné činnosti**. Nemůže si tedy (na rozdíl od studentů slyšících, kteří přijímají informace sluchem) zapisovat poznámky, sledovat text nebo jiné obrazové materiály. Je-li to možné, měla by organizace výuky být přizpůsobena tak, aby student se sluchovým postižením měl i přesto k těmto aktivitám přístup (např. děláním pauz, přidělením zapisovatele poznámek – viz dále – apod.).
- Přestože tlumočník bývá obvykle přítomen přímo v prostorách, kde se tlumočená situace odehrává (učebna, pracovna vyučujícího atd.), současné informační technologie umožňují i **využití dálkového tlumočníka**, který se fyzicky nachází na svém kmenovém pracovišti a se svým klientem komunikuje prostřednictvím on-line zvukového a videopřenosu (např. prostřednictvím komunikačních programů Skype, ooVoo). Tento způsob tlumočení zažívá v poslední době značný rozvoj, umožňuje totiž efektivněji organizovat práci tlumočnicků a využívat jejich případných oborových specializací v rámci celouniverzitní i meziuniverzitní spolupráce.

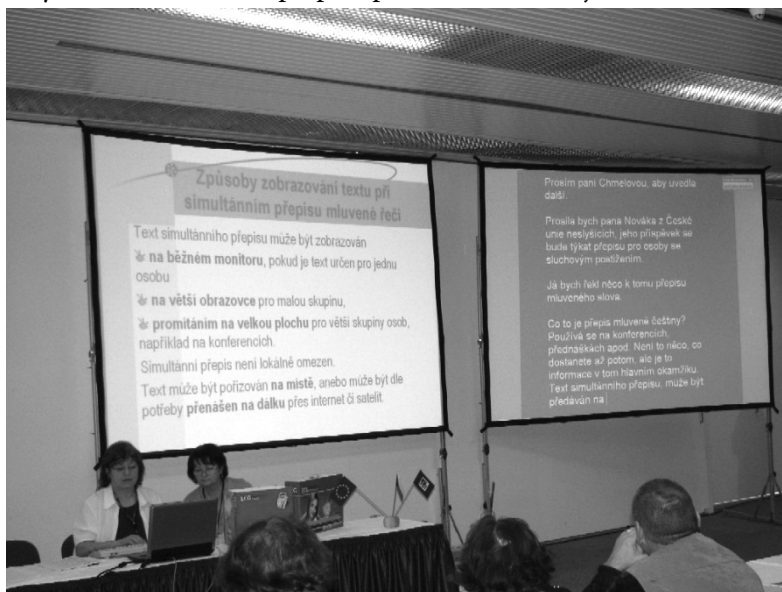
4.2 Simultánní přepis

Simultánní přepis textu je v České republice poměrně novou a dosud ne příliš zažitou technikou zprostředkování informací osobám se sluchovým postižením. Jedná se o doslovný přepis mluvené řeči do psané podoby téhož jazyka tak, aby si mohl klient se sluchovým postižením informace přečíst v reálném čase (resp. jen s minimálním časovým zpožděním). Písemný záznam mluvené řeči v reálném čase je uveden jako jeden z definovaných způsobů komunikace v zákoně č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, a i na jeho používání se tedy vztahuje právo svobodné volby osob se sluchovým postižením.

Vzhledem k tomu, že v rámci simultánního přepisu textu se jedná o doslovný zápis českého jazyka, je tento způsob komunikace určen těm osobám se sluchovým postižením, které jsou plně jazykově kompetentní v českém jazyce a nemají problémy s porozuměním psanému textu. Jedná se tedy zpravidla o osoby s postlingválně získaným sluchovým postižením (osoby ohluchlé) a osoby nedoslýchavé, tedy ty osoby, které pro které je český jazyk přirozeným jazykem.

Cílová skupina

Obrázek 11: Využití simultánního přepisu při konferenčním jednání

(Převzato z www.ikaros.cz)

Technické podmínky

Simultánní přepis provádí speciálně proškolený pracovník – přepisovatel, který na klávesnici běžného počítače nebo notebooku zaznamenává mluvený projev řečníka. Kromě dovednosti rychlého psaní na klávesnici je třeba, aby byl přepisovatel seznámen se základními pravidly přepisu. Text se podle počtu klientů, kterým je služba poskytována, zobrazuje buď na běžném monitoru, větší obrazovce, případně je promítán na projekční plátno. K realizaci simultánního přepisu není nutný žádný speciální software, zcela postačující je všeobecně známý textový editor Microsoft Word. Zkušenosti z praxe ukazují, že nejvhodnější je nastavení barevného schématu s modrým pozadím, bílým bezpatkovým fontem písma a zobrazení na celou stránku. (srov. např. www.prepis.cz, www.czps.cun.cz)

Vzhledem k tomu, že mluvená řeč je zpravidla rychlejší než její mluvený přepis, je nutné, aby byl řečník o specifikách této služby náležitě informován a svůj řečový projev pokud možno přizpůsoboval tempu přepisovatele. K hladšímu a rychlejšímu průběhu simultánního přepisu rovněž přispívá předání podkladů k přednášce či projevu přepisovateli předem, aby si mohl nastudovat případné komplikované pojmy, cizojazyčné a odborné výrazy, jména a další výrazy, u kterých by mohlo dojít k nadměrnému zpoždění nebo nesprávnému přepisu. Podobně jako tlumočení je i simultánní přepis činností poměrně náročnou na pozornost a soustředění, což způsobuje narůstající únavu přepisovatele a nárůst chyb a překlepů. Při přepisování trvajícím déle než hodinu se proto doporučuje využívat služeb více přepisovatelů. Přínosem simultánního přepisu textu je rovněž fakt, že zapsaný text je možné (samozřejmě se souhlasem řečníka) uchovat a předat v elektronické podobě klientovi, pro kterého pak současně plní funkci poznámek z výuky.

Při využívání služby simultánního přepisu pro studenty se sluchovým postižením je třeba dbát na některá základní pravidla a specifika:

- **Služba simultánního přepisu řeči je určena** těm osobám se sluchovým postižením, které mají dostatečnou jazykovou kompetenci v českém jazyce, zpravidla tedy **osobám nedoslýchavým a ohluchlým**.
- Pro realizaci simultánního přepisu je třeba **zajistit příslušné technické vybavení**: osobní počítač nebo notebook, podle počtu klientů pak monitor, televizní obrazovku, případně dataprojektor s projekčním plátnem.
- Jako nejvhodnější se jeví **nastavení modrého pozadí obrazovky a bílého bezpatkového fontu písma**. Velikost písma je třeba nastavit podle aktuální situace.
- Pro zkvalitnění přepisu **je vhodné dát předem přepisovateli text přednášky** (je-li to možné), případně ho alespoň předem seznámit s odbornými termíny, jmény a dalšími komplikovanými pojmy, které by mohly přepis zdržovat.
- Vzhledem k tomu, že rychlost simultánního přepisu je pomalejší než tempo běžné mluvené řeči, **je vhodné, aby řečník průběžně kontroloval, zda přepisovatel jeho tempu stačí**, a případně svůj mluvený projev zpomalil. Řeč by měla být hlasitá a srozumitelná.
- **Přepisovatel se při poskytování služby řídí etickým kodexem a dodržuje ho**. Mj. nesmí bez souhlasu řečníka disponovat s pořízeným záznamem projevu, jakkoli upravovat přepisované informace nebo do nich zasahovat či dále šířit nevěřejné informace, se kterými se v průběhu přepisování setkal.
- Při simultánním přepisu, který trvá déle než hodinu, **je vhodné pro udržení dostatečné kvality poskytované služby zajistit více přepisovatelů**, kteří se v pravidelných intervalech střídají.
- **Při diskuzi nebo střídání více řečníků** je kvůli snazší orientaci klienta **třeba, aby se každý nový řečník představil**, případně by na něj mělo být ukázáno rukou nebo jinak upozorněno.

*Zásady pro
využívání
simultánního
přepisu*

4.3 Zapisování poznámek

Jedním z důsledků sluchového postižení v oblasti komunikace je nutnost udržovat ze strany sluchově postiženého příjemce stálý a intenzivní zrakový kontakt. Tato podmínka se týká prakticky všech způsobů komunikace osob se sluchovým postižením, s výjimkou osob s lehkou nedoslýchavostí, které jsou schopné při dostatečné kompenzaci pomocí sluchadel vnímat mluvenou řeč sluchem (i tyto osoby si však obvykle vypomáhají odezíráním). Má-li tedy student se sluchovým postižením přijímat informace od komunikačního partnera (přímo nebo prostřednictvím tlumočnicka), nemůže v tutéž chvíli zapisovat (na papír či do notebooku) poznámky z probíhajícího projevu, přednášky, konzultace apod. Lidé se sluchovým postižením sice většinou disponují dovedností napsat si drobnou poznámku (slovo, jméno, číslo apod.) i bez zrakové kontroly, v případě delších zápisů ale tuto techniku není možné použít. V případě, že je komunikace studentovi tlumočena do znakového jazyka, musel by navíc informace, které od tlumočnicka přijímá, sám překládat do českého jazyka (český znakový jazyk nemá prakticky využitelnou psanou podobu), což opět vyžaduje značné soustředění a může vést k chybám při překladu.

Charakteristika služby

Pro vyrovnání studijních podmínek studentů se sluchovým postižením a intaktních studentů je proto vhodné zajistit těmto studentům službu zapisování poznámek z výuky tak, aby se mohli plně soustředit na příjem informací od řečníka. Zapisování poznámek je servisní služba, která žádným způsobem nenarušuje samotnou komunikaci nebo výuku a je poměrně organizačně nenáročná. Poskytovatel nemusí mít absolvovaný žádný speciální kurz, je však vhodné, aby **zapisovatel disponoval následujícími dovednostmi:**

- dostatečná znalost komunikačních technik, které preferuje klient se sluchovým postižením;
- základní orientace v oboru, pro který zapisuje poznámky;
- schopnost zpracovávat studijní poznámky podle přání studenta (studijní poznámky nejsou pouze fonetickým přepisem prezentované řeči, ale měly by být obsahově, didakticky i graficky zpracovány tak, aby byly pro studenta srozumitelné a použitelné pro následné studium);
- čitelný rukopis, případně dostatečně rychlé psaní na klávesnici.

Vzhledem k výše uvedenému je vhodné, aby byl počet poskytovatelů služby ustálený a nedocházelo k jejich častému střídání (dlouhodobější spolupráce vede ke kvalitnějším výstupům). Jedním ze způsobů organizačního zajištění služby zapisování poznámek je využití vytipovaných spolužáků sluchově postiženého studenta, u kterých je zajištěna pravidelná a dlouhodobá spolupráce se studentem a aktuální znalost studijního prostředí. Nevýhodou využití spolužáků je jejich nadměrné zatěžování (v případě, že zapisují poznámky v podobě vhodné pro studenta se sluchovým postižením, nemusí styl studijních poznámek vyhovovat jim samotným), nutnost provádět xerokopie takových poznámek (čímž se snižuje jejich čitelnost a kvalita) a fakt, že takto poskytovaná služba přestává být účastníky časem vnímána jako profesionální služba, ale začíná být spíše kamarádskou výpomocí. Stejně jako v případě výše uvedených tlumočnických a přepisovatelských služeb jsou i zapisovatelé při poskytování služby vázáni etickým kodexem.

Zásady pro využívání zapisovatele

Ačkoli zapisování poznámek prakticky nezasahuje do organizace výuky, je vhodné dodržovat následující pravidla:

- **Zapisování studijních poznámek zapisovatelem je pro studenta se sluchovým postižením nutnou záležitostí**, protože sám si kvůli nutnému zrakovému kontaktu s mluvčím (resp. tlumočnickem) zápisky pořizovat nemůže.
- **Využívání nezávislého profesionálního zapisovatele je vhodnější než využívání spolužáků** sluchově postiženého studenta (není třeba provádět xerokopie, vztah mezi poskytovatelem a klientem zůstává na profesionální úrovni).
- **Přednášející by měl být vždy informován o přítomnosti zapisovatele** (buď samotným zapisovatelem nebo studentem).
- Profesionální zapisovatelé se mohou ve výuce v dlouhodobém horizontu z organizačních důvodů střídát – je tedy vhodné počítat s tím, že **do výuky mohou studenta doprovázet i osoby, které vyučující nezná.**

4.4 Práce s textem

Pro studenty s těžkým prelingválním sluchovým postižením, které označujeme jako „neslyšící“, je přirozeným jazykem český znakový jazyk. Jak je uvedeno v kapitole 2.6, český znakový jazyk disponuje vlastní lexikální zásobou i gramatikou a je pro neslyšící studenty de facto cizím jazykem. Při studiu na vysoké škole ovšem neslyšící studenti přicházejí do kontaktu s českým jazykem (v jeho mluvené i psané podobě) velmi často, což bývá obvykle řešeno poskytováním tlumočnických služeb (v případě, že student tyto služby využívá). I přesto ovšem zůstává řada situací a aktivit, které po neslyšícím studentovi vyžadují práci s textem (např. psaní písemných prací, písemných testů, seminárních, kvalifikačních prací apod.). Pokud student nevládne z důvodu svého sluchového postižení dostatečnou kompetenci v práci s (většinou odborným) textem, může využívat speciálních služeb, které pomáhají toto znevýhodnění eliminovat.

Vysokoškolští neslyšící studenti zpravidla i přes své sluchové postižení dokážou rozumět psanému českému textu a při práci s ním většinou studijní asistenci nepotřebují. Obtíže ovšem mohou nastat v situacích, kdy je při čtení textu zapotřebí vysoká jazyková kompetence a kdy na přesné analýze psaného textu závisí úspěch studenta (např. v písemných testech, u kterých jde o tzv. slovíčkaření). V takové situaci je pak vhodné využít tlumočnicka (v tomto případě však terminologicky správněji „překladaatele“), který text náležitě přeloží a případně okomentuje v českém znakovém jazyce (viz kapitolu 4.1 *Tlumočení*).

*Pomoc
s analýzou
textu*

Jak bylo uvedeno výše, i neslyšící studenti v rámci svého studia zpravidla musí plnit i studijní povinnosti, které spočívají v tvorbě psaného textu. Podobně jako u každého mluvčího, který pracuje s textem v cizím jazyce (např. Čech pracující s anglickým textem), se vyskytuje více chyb u produkce tohoto textu než při pasivní práci s ním. I lidé se sluchovým postižením se při psaní českého textu dopouštějí celé řady charakteristických chyb (viz kapitolu 2.2 *Čtení a psaní*), které by pak dle objektivních hodnotících hledisek měly vliv na celkové hodnocení vytvořeného textu. Neslyšící studenti proto zpravidla využívají asistenčních služeb, které spočívají v jazykových (nikoli obsahových) korekturách vytvářeného textu. Čas potřebný na finální přípravu a zpracování takového textu je pak obvykle delší než v případě intaktních studentů.

*Asistence při
tvorbě textu*

Při zadávání úloh založených na práci s textem, respektive při vyhodnocování textů vytvořených neslyšícími studenty je vhodné dbát na tyto aspekty:

- **Český jazyk** (i případné jiné jazyky) **je pro prelingválně neslyšící studenty cizím jazykem**, což je obvykle příčinou snížené kompetence těchto studentů při práci s textem.
- **Při práci neslyšících studentů s textem**, jejíž hodnocení je závislé na detailní analýze textu, je vhodné **hledat alternativní způsob komunikace** (např. examinační v podobě ústní zkoušky). Pokud to možné není, je třeba zajistit neslyšícímu studentovi **odpovídajícího tlumočnicka** (překladaatele).
- **Neslyšící studenti** se dopouštějí při produkci psaného textu velkého množství charakteristických chyb. Při zpracování takových textů proto **většinou využívají asistenčních služeb spočívajících v jazykových korekturách textu**.

*Zásady při
práci s textem
u neslyšících
studentů*

Literatura

Seznam použité literatury:

1. ČEŇKOVÁ, I. 2008. *Úvod do teorie tlumočení*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 111 s. ISBN 978-80-87218-09-9.
2. ČERVINKOVÁ-HOUŠKOVÁ, K.; KOVÁČOVÁ, T. 2008. *Umělecké tlumočení do znakového jazyka*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 133 s. ISBN 978-80-87218-10-5.
3. ŠEBKOVÁ, H. 2008. *Úvod do tlumočnické profese a vzdělávací systémy tlumočnicků v ČR a v zahraničí*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 109 s. ISBN 978-80-87218-02-0.
4. TORÁČOVÁ, V. 2008. *Tlumočení pro neslyšící a související legislativa*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 159 s. ISBN 978-80-87218-31-0.

Právní normy:

1. Směrnice rektora UP č. B3-11/11 Uchazeči a studenti se specifickými potřebami na Univerzitě Palackého v Olomouci.
2. Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob.

Internetové zdroje:

1. www.cktzj.com
2. www.czps.cun.cz
3. www.ikaros.cz
4. www.prepis.cz

Závěr

Ačkoli sluchové postižení není na první pohled příliš nápadné, způsobuje jeho nositeli ve většinové slyšící společnosti značné obtíže. I přesto může člověk se sluchovým postižením v současné době zcela využít svůj potenciál a dopracovat se odpovídajícího socioekonomického statusu. Oproti situaci před zhruba 30 lety dnes mají lidé se sluchovým postižením otevřené možnosti plné seberealizace, kam patří i oblast vysokoškolského studia. Vzhledem k tomu, jaké jsou dopady sluchového postižení na oblast mezilidské komunikace a s ní související socializaci, je třeba v rámci vysokoškolského studia osob se sluchovým postižením zajistit náležité servisní služby a odpovídající studijní prostředí.

V publikaci proto byly prezentovány základní informace a poznatky, které mají čtenáři přiblížit fenomén sluchového postižení, včetně jeho konotací majících vliv na oblast vysokoškolského vzdělávání. Věříme, že po jejím přečtení je možné si udělat náležitou představu o specifikách tohoto postižení a vhodných opatřeních, která napomohou vyrovnat studijní příležitosti sluchově postižených vysokoškolských studentů. Omezený rozsah této publikace neumožnil detailní popis jednotlivých oblastí tohoto tématu, zájemci o hlubší vhled do problematiky proto mohou využít informační zdroje, na které je v textu odkazováno, případně kontaktovat autora.

Resumé

Odborná publikace prezentuje problematiku studia studentů se sluchovým postižením na vysoké škole. V jednotlivých kapitolách se zabývá teoretickými východisky sluchového postižení, aktuální odbornou terminologií a typy sluchového postižení, které mají specifický vliv na studium daného studenta. Značná část textu je věnována specifikům komunikace a komunikačním systémům osob se sluchovým postižením, včetně odborného popisu nejvýznamnějších komunikačních systémů (mluvená řeč, psaná komunikace, odezírání, daktylní abeceda, znakovaná čeština, český znakový jazyk) a praktických doporučení pro funkční komunikaci. Velmi důležitou součástí běžného i studijního života studentů se sluchovým postižením jsou četné technické kompenzační pomůcky (zejména individuální zesilovače – sluchadla, kochleární implantát, kolektivní pomůcky), které výrazně napomáhají usnadňovat interkulturní komunikaci slyšících a neslyšících osob. Poslední kapitola je věnována odbornému popisu speciálních služeb, které studenti se sluchovým postižením nejčastěji v rámci svého studia využívají (tlumočení, simultánní přepis řeči, zapisování poznámek, práce s textem).

Summary

This scientific publication presents the issue of university students with hearing impairment. The chapters of the publication deal with theoretical background of hearing impairment, current professional terminology and the types of hearing impairment with a specific influence on university study. A considerable part of the text is dedicated to communication specifics and communication systems in persons with hearing impairment including scientific description of the most significant communication systems (speech, written communication, lip reading, dactyl alphabet, signed Czech, Czech sign language) and practical recommendations for functional communication. A very important part of everyday life of students with hearing impairment is the use of numerous technical compensatory aids (particularly individual amplifiers – hearing aids, cochlear implant, collective aids) that significantly facilitate intercultural communication of intact and deaf persons. The last chapter includes a scientific description of special services that are most often used by students with hearing impairment (interpreting, simultaneous speech transcription, note taking, working with a text).

Literatura

1. Anon. 2008. *Výsledky výběrového šetření zdravotně postižených osob za rok 2007* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2008 [cit. 2012-08-30]. Dostupné z: <http://notes2.czso.cz/csu/2008edic-niplan.nsf/publ/3309-08-za_rok_2007>.
2. Anon. 2009. *Vývojová ročenka školství – školství v České republice 2003/04–2008/09*. Praha: Tauris, Ústav pro informace ve vzdělávání, 252 s. ISBN 978-80-211-0576-8.
3. ČEŇKOVÁ, I. 2008. *Úvod do teorie tlumočení*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 111 s. ISBN 978-80-87218-09-9.
4. ČERVINKOVÁ-HOUŠKOVÁ, K.; KOVÁČOVÁ, T. 2008. *Umělecké tlumočení do znakového jazyka*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 133 s. ISBN 978-80-87218-10-5.
5. EVANS, L. 2001. *Totální komunikace, struktura a strategie*. Hradec Králové: Pedagogické centrum, 89 s. ISBN 80-238-7915-4.
6. HLOŽEK, Z. 1995. *Základy audiologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 49 s. ISBN 978-80-244-3436-0.
7. HOMOLÁČ, J. 1998. *Komunikace neslyšících. Sociolingvistika (antologie textů)*. Praha: FF UK, 161 s. ISBN 80-85899-40-X.
8. HRUBÝ, J. 1996. Terminologie ve sluchovém postižení – jedna z příčin problémů neslyšících dětí v orálních zemích. *Speciální pedagogika*, roč. 6, č. 4, s. 10–15. ISSN 0862-1632.
9. HRUBÝ, J. 1998. Kolik je u nás sluchově postižených? *Speciální pedagogika*, roč. 8, č. 2, s. 5–20. ISSN 1211-2720.
10. HRUBÝ, J. 1998. *Průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu – 2. díl*. Praha: FRPSP, 328 s. ISBN 80-7216-075-3.
11. HRUBÝ, J. 1999. *Průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu – 1. díl*. 2., aktual. vyd. Praha: FRPSP, 396 s. ISBN 80-7216-096-6.
12. JANOTOVÁ, N. 1999. *Odezírání u sluchově postižených*. Praha: SEPTIMA. 52 s. ISBN 80-7216-82-6.
13. KAŠPAR, Z. 2008. *Technické kompenzační pomůcky pro osoby se sluchovým postižením*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 117 s. ISBN 978-80-87218-15-0.
14. KOMORNÁ, M. 2008. *Psaná čeština českých neslyšících – čeština jako cizí jazyk*. 2. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 79 s. ISBN 978-80-87218-29-7.
15. KOSINOVÁ, B. 2008. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 61 s. ISBN 978-80-87153-94-9.
16. KOTVOVÁ, M.; KOMORNÁ, M. 2008. *Praktický kurz znakové češtiny*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 79 s. ISBN 978-80-87218-26-6.
17. KRAHULCOVÁ, B. 2001. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 303 s. ISBN 80-246-0329-2.
18. LANE, H.; HOFFMEISTER, R.; BAHAN, B. A. 1996. *Journey into the Deaf-World*. San Diego: Dawn Sign Press, 513 s. ISBN 0-915035-63-4.
19. LECHTA, V. 2002. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Praha: Portál, 191 s. ISBN 80-7178-572-5.
20. LEJSKA, M. 2003. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido, 156 s. ISBN 80-7315-038-7.
21. LEJSKA, V. 1995. *Kompendium ORL dětského věku*. Praha: Grada, 338 s. ISBN 80-7169-132-1.
22. LEONHARDT, A. 2001. *Úvod do pedagogiky sluchovo postižených*. Bratislava: Sapientia, 248 s. ISBN 80-967180-8-8.
23. MACUROVÁ, A. 1996. Proč a jak zapisovat znaky českého znakového jazyka (Poznámky k diskusi). *Speciální pedagogika*, roč. 6, č. 1, s. 5–20. ISSN 0862-1632.
24. MACUROVÁ, A. 2001. Poznáváme český znakový jazyk. (Úvodní poznámky). *Speciální pedagogika*, roč. 11, č. 2, s. 69–75. ISSN 1211-2720.

25. MARTIN, F. N.; CLARK, J. G. 2000. *Introduction to Audiology*. 7. vydání. Needham Heights: Allyn & Bacon, 464 s. ISBN 0-205-29536-3.
26. MICHALÍK, J., a kol. 2005. *Občané se zdravotním postižením a státní správa*. Olomouc: Univerzita Palackého, 268 s. ISBN 80-244-1168-7.
27. MRZÍLKOVÁ, M. 1996. Neslyšící – členové kultury a společenství neslyšících. *Speciální pedagogika*, roč. 6, č. 1, s. 21–24. ISSN 0862-1632.
28. POTMĚŠIL, M. 2003. *Čtení k surdopedii*. Olomouc: Univerzita Palackého, 217 s. ISBN 80-244-0766-3.
29. SLÁNSKÁ-BÍMOVÁ, P.; OKROUHLÍKOVÁ, L. 2008. *Rysy přirozených jazyků – Český znakový jazyk jako přirozený jazyk, Lexikografie – Slovníky českého znakového jazyka*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 215 s. ISBN 978-80-87153-91-8.
30. SOURALOVÁ, E. 2005. *Surdopedie II*. Olomouc: Univerzita Palackého, 45 s. ISBN 80-244-1008-7.
31. SOURALOVÁ, E.; LANGER, J. 2005. *Surdopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 46 s. ISBN 80-244-1084-2.
32. SOVÁK, M., a kol. 2000. *Defektologický slovník*. 3. vyd. Jinočany: H&H, 418 s. ISBN 80-86022-76-5.
33. ŠEBKOVÁ, H. 2008. *Úvod do tlumočnické profese a vzdělávací systémy tlumočnicků v ČR a v zahraničí*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 109 s. ISBN 978-80-87218-02-0.
34. TARCSIOVÁ, D. 2008. *Pedagogika sluchovo postižených*. Bratislava: MABAG, 102 s. ISBN 978-80-89113-52-1.
35. TORÁČOVÁ, V. 2008. *Tlumočení pro neslyšící a související legislativa*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 159 s. ISBN 978-80-87218-31-0.
36. WORLD HEALTH ORGANIZATION. 2012. *Grades of hearing impairment* [online]. Dostupné z: <http://www.who.int/pbd/deafness/hearing_impairment_grades/en/index.html>.

Právní normy:

1. Směrnice rektora UP č. B3-11/11 Uchazeči a studenti se specifickými potřebami na Univerzitě Palackého v Olomouci.
2. Vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.
3. Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob.
4. Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.
5. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Internetové zdroje:

1. www.audiologyonline.com
2. www.audionika.cz
3. www.ckid.cz
4. www.cktzj.com
5. www.cochlear.com
6. www.czps.cun.cz
7. www.helpnet.cz
8. www.ikaros.cz
9. www.kntb.cz/abmulance-orl
10. www.kochlear.cz
11. www.prepis.cz
12. www.nrzp.cz
13. www.suki.cz
14. www.vivid-acoustics.com

O autorovi

doc. Mgr. Jiří Langer, Ph.D.

Studoval na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, obor učitelství pro 2. stupeň speciálních a základních škol v aprobaci speciální pedagogika – technická výchova, dále rozšiřující studium surdopedie se zaměřením na znakový jazyk, absolvoval postgraduální doktorské studium v oboru speciální pedagogika a v roce 2013 se habilitoval v oboru speciální pedagogika.

Od roku 2001 působí jako odborný asistent a následně jako docent Ústavu speciální pedagogiky PdF UP. Svou odbornou a vědecko-výzkumnou činnost zaměřuje na oblast surdopedie, komunikace osob se sluchovým postižením, lexikografie českého znakového jazyka, tlumočení českého znakového jazyka a taktilní komunikace hluchoslepých.

Je autorem nebo spoluautorem odborných článků a publikací s tematikou surdopedie, hluchoslepoty, učebních textů a slovníků znakového jazyka, působí jako tlumočník znakového jazyka a taktilního znakového jazyka. Pravidelně se účastní tuzemských i zahraničních odborných konferencí a jako řešitel nebo spoluřešitel se podílí na zpracování grantových a výzkumných úkolů.

doc. Mgr. Jiří Langer, Ph.D.

Student se sluchovým postižením na vysoké škole

Výkonná redaktorka prof. PaedDr. Libuše Ludíková, CSc.

Odpovědná redaktorka Mgr. Jana Kreiselová

Jazyková redaktorka Mgr. Lucie Loutocká

Návrh sazby Mgr. Petr Jančík

Technická redaktorka RNDr. Helena Hladišová

Návrh obálky Jiří Jurečka

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.vydavatelstvi.upol.cz

www.e-shop.upol.cz

vup@upol.cz

1. vydání

Olomouc 2014

Edice – Ostatní odborné publikace

ISBN 978-80-244-4214-3

Neprodejná publikace

VUP 2014/588